

2023

January 30 - 31
Vienna, Austria

 InterSci

CONFERENCE
PROCEEDINGS

V International
scientific and practical conference
Formation of perceptions of the
structure of scientific methodology

Proceedings of the V International Scientific and Practical Conference

Formation of perceptions of the structure of scientific methodology

Vienna, Austria

January 30 – 31, 2023

UDC 001

Proceedings of the V International Scientific and Practical Conference «Formation of perceptions of the structure of scientific methodology», January 30 – 31, 2023, Vienna, Austria by the «InterSci». 61 p.

ISBN – 978-9-40368-949-4

Coordinator

Olga Timofeeva

Manager «InterSci»

Editorial board

Nataliia Orlova

Doctor of Medical Sciences, Professor, Professor of the Department of Social Medicine and Health Organization, National Pirogov Memorial Medical University

Oksana Shevchuk

Candidate of Law, Associate Professor, Associate Professor of Constitutional, Administrative and financial law of the Faculty of Law, Western Ukrainian National University

Nataliya Mentuh

Candidate of Law, Associate Professor, Associate Professor of Constitutional, Administrative and financial law of the Faculty of Law, West Ukrainian National University

The collection of proceedings of international scientific and practical conference is an electronic publication for a wide audience of interested scientists. Students, postgraduates, doctors and candidates of sciences, scientific and pedagogical workers, specialists of various profiles and directions and other interested persons of the international scientific community submit their materials for publication. The published theses reflect the authors' vision of the development of modern science and educational trends.

E-mail: info@intersci.eu

Homepage: <https://intersci.eu>

© Team of conference participants, 2023

TABLE OF CONTENTS

BIOLOGICAL AND CHEMICAL SCIENCES

- Modern ecological problems of biodiversity conservation in Ukraine 5
Roman L.Y.

CULTURAL AND HISTORICAL SCIENCES

- Віртуальна комунікація та масова культура 7
Січкаренко Г.Г., Довжук І.В.

ECONOMIC SCIENCES

- Поняття "організаційний механізм" у сучасному науковому просторі:
зарубіжний досвід 11
Беляк А.О.

- Стратегія розвитку маркетингових збутових мереж в цифровому
просторі 15
Бінчева П.Г.

- Досвід країн Європейського Союзу в напрямку розвитку цифрової
фінансової інклюзії 20
Парубець О.М., Кальченко О.М., Садчикова І.В., Тарасенко О.О.

- Оперативний контролінг в харчовій промисловості 24
Тур О.В.

MEDICAL SCIENCES

- Аналіз структури супутніх захворювань у пацієнтів з гострими
отруєннями (передозуваннями) метадона гідрохлоридом 29
Курділь Н.В.

PEDAGOGICAL SCIENCES

- Особливості зображення натюрморту та його значення у навчанні
рисунку здобувачів вищої освіти за освітньо-професійною програмою
"Декоративне мистецтво" 34
Зузяк Т.П., Шинін О.С., Довженко М.В., Кулак А.М.

- Викладання дисципліни "Методологія наукових досліджень" студентам
спеціальності "Соціальна робота": сучасний український контекст 40
Литовченко О.В., Литовченко О.В.

PHILOLOGICAL SCIENCES

- Іntenції національної духовності в поезії Валентина Мороза 43
Урись Т.Ю., Шморлівська Я.С.

TECHNICAL SCIENCES

Види налаштувань безпеки комп'ютера <i>Вавіленкова А.І., Душкевич В.С., Лозниця Р.А.</i>	47
Закономірності травмування населення та руйнування будівельних об'єктів в різних умовах ведення воєнних дій <i>Шаповал В.Г., Скобенко О.В., Гапєєв С.М., Халимендик О.В.</i>	51
Analysis of modern methods of measuring electric fields <i>Povshenko O.A., Bazhenov V.G.</i>	55

Modern ecological problems of biodiversity conservation in Ukraine

Roman Liudmyla Yurivna

Ph.D., Associate Professor of the Department of Ecology and Environmental Protection
State higher educational institution «Uzhgorod National University»

One of the key components of the country's policy is the preservation of biological diversity. Ukraine has 35% of Europe's biodiversity. Its protected areas are an important part of the nature protection network of Europe, which is protected within the framework of the European Union (EU) and the Council of Europe.

It is generally known that the most effective method of preserving and restoring species of flora and fauna is the creation of nature reserves and the expansion of their areas. Increasing the area of territories with special protection status contributes to maintaining the ecological balance of biosystems and the ecological stability of the country's territories. The conservation index is a very important ecological and social indicator.

The purpose of the work: monitoring the current problems of preserving the country's biodiversity and violations of the environmental safety of the NRF objects of Ukraine in the conditions of military operations.

The creation of territories of NRF (nature reserve fund) provides an opportunity to preserve the uniqueness of the biodiversity of the plant and animal worlds, but is not an absolute guarantee of environmental safety. In the modern conditions of the war within Ukraine, the protection of its territories and NRF objects is an absolutely necessary process that is very difficult to implement. Currently, the main threats to Ukraine's biodiversity are the anthropogenic impact caused by active hostilities in a large area of the country: Kyiv, Kharkiv, Sumy, Luhansk, Donetsk, Mykolaiv, Odesa, Kherson, Chernihiv, and Zaporizhzhia regions.

As a result of the full-scale offensive of Russian troops on the territory of Ukraine, the ecological safety of about a third of the area of all protected territories of the state has been violated. More than 1000 protected areas, 17 Ramsar sites, 200 areas of the Emerald Network of the country and Europe as a whole are under environmental threat [1].

Since the beginning of hostilities, some of the habitats of rare and endemic species have been in the zone of active hostilities. The greatest ecological problems were experienced by unplowed steppes of the eastern territories of Ukraine, chalky slopes of Donetsk region, coastal ecosystems in the southern regions and swamps in the north of the country. Due to military aggression, the enemy part of the population of red book representatives of flora and fauna is under threat of extinction (Table 1).

A large part of forest and forest protection plantations has been lost as a result of massive forest fires, illegal logging and mechanical damage to the soil associated with the ongoing military conflict throughout the country. Since the beginning of the war (February 24, 2022), more than 20 fires have already been recorded in the territories of the NRF of Ukraine [1].

Table 1

List of Red Book representatives of flora and fauna of some protected areas of individual regions of Ukraine

Protected object	Plants	Animals
Danube Biosphere Reserve	<i>Salvinia natans</i> , <i>Nymphoides peltata</i> , <i>Anacamptis palustris</i> , <i>Leucojum aestivum</i> , <i>Epipactis palustris</i> , <i>Aldrovanda vesiculosa</i> , <i>Caldium mariscus</i> , <i>Dianthus bessarabicus</i> Klok., <i>Stipa borysthena</i> , etc.	<i>Haliaeetus albicilla</i> , <i>Mustela lutreola</i> , <i>Felis silvestris</i> , <i>Mustela erminea</i> , <i>Lutra lutr</i> , etc.
Biosphere Reserve «Askania-Nova»	<i>Tulipa scythica</i> , <i>Liriodendron tulipifera</i> , <i>Stipa ucrainica</i> , <i>Centaurea taliewii</i> , <i>Damasonium alisma</i> , <i>Albizzia julibrissin</i> , etc..	<i>Tadorna ferruginea</i> , <i>Mustela eversmanni</i> , <i>Allactaga major</i> , <i>Sicista subtilis</i> , <i>Equus przewalskii</i> Poliakov, <i>Capra falconeri</i> , <i>Equus grevvi</i> , <i>Anthropoides virgo</i> , <i>Cervus nippon</i> , etc..

As a result, 0.5 thousand hectares of protected areas of the state were destroyed. This fact carries the threat of a critical decrease in forest cover in the studied areas and a decrease in the soil protection, water protection, and recreational functions of the forest ecosystems of the area.

The conduct of active hostilities, the movement of heavy equipment, the construction of fortifications and other military actions damage the ground cover, which leads to the degradation of the vegetation cover and the strengthening of erosion processes. The result of the detonation of rockets and artillery shells is the oxidation of the surrounding soil, wood, and turf. All this leads to the destruction of landscape areas, the reduction of endemic species of flora and fauna of Ukraine, the development of pests, and the aggravation of the sanitary and epidemic situation.

It is difficult to make a forecast of true losses of biological diversity of Ukraine during the war period. It is necessary to make a lot of efforts to preserve the uniqueness of natural biotopes of Ukraine during military operations and in the post-war period.

References

1. The official portal of the Ministry of Environmental Protection and Natural Resources of Ukraine. Access mode: <https://mepr.gov.ua/timeline/Zviti.html>

Віртуальна комунікація та масова культура

Січкаренко Г. Г.

доцент, доктор історичних наук, професор кафедри документознавства та інформаційної діяльності,

Державний університет телекомунікацій

Довжук І. В.

професор, доктор історичних наук, професор кафедри соціальних комунікацій, документознавства та інформаційної діяльності,

Університет Григорія Сковороди в Переяславі

На сучасний реальний соціальний світ всі більше впливає світ віртуальний, який походить з інтернет середовища. Все зростаюча кількість населення під час роботи, дозвілля, спілкування, покупок, взаємодії з органами влади та бізнесу використовує мережу інтернет. Саме там зручно здійснити швидкий пошук потрібних контактів, інформації, послуг. Там формується віртуальне інтернет середовище, своя комунікація, субкультура. Особливо це помітно через мову: виникає свій сленг, аббревіатура, специфічні слова та поняття, скорочення, умовні зображення, зрозумілі лише користувачам мережі.

Віртуальна комунікація – це обмін повідомленнями через систему інтернет: у соціальних мережах, на форумах, сайтах новин, знайомств, всіляких заходах тощо. Коментарі чи відгуки на певному ресурсі є також проявом діалогу між користувачами. Категорія «соціальні мережі» не має єдиного визначення в науковій літературі. Автори розуміє її як інтерактивний вебсайт, контент якого наповнюється та використовується під час комунікації самими учасниками мережі, об'єднаних спільним інтересом. Сюди належать численні додатки, тематичні форуми з різних напрямків, які наразі активно розвиваються.

Віртуальне спілкування є певною мірою депривація. У мережі вступають у взаємодію не з конкретними особами, а їхніми уявними образами, що створюються одними або іншими. Розуміння комуніканта ускладнюється, адже в реальному спілкуванні більша частка знання про людину отримується через спостереження за її невербальною поведінкою.

Віртуальна комунікація надає можливість утворювати інший світ, відсторонитись від реальності, особливо тій, яку не можна змінити, де складно вкоренитися. Потреба у формуванні свого другого світу та образу частково пояснюється посиленням кризи соціальних відносин, обмеженістю реального спілкування (пандемія, війна, переміщення). Занурення в іншу реальність дає можливість без зайвих зусиль стати привабливим, успішним у створеному власному інтернет-середовищі. Така комунікація в інтернет-мережах, фактично змінює традиційні оцінки, норми, етику, соціальні зв'язки, веде до деіндивідуалізації. Спостерігається відсторонення людини від контексту свого культурного середовища, маргіналізація. Відбувається протиставлення реального світу віртуальному.

У віртуальному світі індивід може собі дозволити те, що засуджується в реальному світі, адже присутня ілюзія анонімності. Тут його спонукають до віртуальних знайомств, ігор, безцільного бродіння по сайтах тощо. Віртуальний світ, створюючи ілюзію свободи самовиявлення, виходячи за межі реальної ідентичності, впливає на психіку, свідомість, світосприйняття та значно полегшує маніпулювання людиною. У неї формується інтернет залежність і брак свідомого контролю за власною свідомістю [див.: 2]. Ми помічаємо як легко в наші дні у травмованому війною українському суспільстві стало проводити ворожі інформаційно-психологічні операції, саме використовуючи інтернет-комунікації.

Віртуальна комунікативна реальність функціонує переважно у формі масової культури. Інтернет мережі, залучив маси населення, стали платформою активізації й глобального поширення масової культури зі всіма її позитивними та негативними сторонами (саме це турбує авторів). Віртуальна реальність, формуючись масовою культурою, в зворотному напрямку впливає на людину й існуюче реальне суспільство. Саме вплив і наслідки віртуалізації суспільного життя і свідомості самої людини, з нашої точки зору, потребують додаткового наукового аналізу.

Хочемо звернути увагу, що в контролі над інтернет-комунікаціями зацікавлені різноманітні сили: від бізнес та фінансових корпорацій національних і міжнародних, державних структур до політичних і військових кіл. В інтернет-середовищі є найкраща можливість сьогодні швидкого збагачення, саме з інтернет-бізнесом пов'язані надприбутки найбагатших людей на планеті. Вони отримують статки використовуючи, контролюючи та управляючи системою масових інтернет комунікацій. Найбільші надприбутки в світі, які найшвидше зростають, мають саме інформаційно-технологічні компанії: «Гугл», «Амазон», «Фейсбук», «Еплл», «Майкрософт».

Це стало можливим через залучення всі більшої кількості користувачів та максимального утримання їх уваги. Щоб розробити гаджет, інтернет-контент, який буде утримувати погляд, увагу і розум людини максимально довго, компанії залучають високопрофесійних психологів, нейробіологів, соціологів тощо. Це призводить до того, що процеси на державно-політичному, соціально-економічному, культурно-духовному рівнях, у міжлюдській комунікації набувають чим далі, тим більше рис віртуальності через повсюдний наступ інтернет-комунікаційних технологій і широких охоптів ними населення.

Отже, віртуальна реальність, яка існує в інтернет-комунікаціях та об'єднує широкі маси, відноситься до масової культури. Вона є вторинною, поверховою, відволікає маси від реальності, пропонуючи уявну картинку життя, має широкий запас технологій залучення та утримання уваги широких мас, виконуючи функції, як розваг, відпочинку, так і керування світосприйманням. Більше того, керувати і тримати свідомість мас під контролем стало набагато легше. Інтелектуальний рівень затребуваного масового інформаційного продукту знижується. Будь-яка інтелектуальна активність для маси населення часто обмежується пасивним перебуванням перед екраном. Омріяної інтелектуальної

свободи інтернет комунікації не принесли, як і зростання інформаційної обізнаності.

Елітарна культура, на відміну від масової, зараз перебуває переважно в офлайн. Прямий людський контакт зростає в ціні і дозволити його собі можуть далеко не всі. Грошовиті відгороджуються від екранів, прагнучі до того, щоб їхні діти грали зі справжніми іграшками і вчилися в приватних школах з мінімумом гаджетів на заняттях, де навчання будується на живій комунікації. Можливість займатися і спілкуватися наживо з людьми стає елітарною ознакою, розкішшю, доступною еліти, яка відсторонюється від соціальних мереж. Як вказує відомий колумніст The New York Times Неллі Боулз, багаті люди можуть дозволити собі піти в офлайн, але інші громадяни позбавлені цього [2].

Згідно з дослідженням компанії Luxury Insitute, заможні громадяни частіше витрачають гроші на подорожі та харчування, а не на товари. Вони не замовляють їжу додому, а йдуть в ресторани, де готові заплатити за обслуговування людьми. «Життя перед екраном — це не для них, а для середніх і бідних верств населення», — зазначає Боулз [2]. Те, що перетворюється на масове споживання, втрачає свою статусність і привабливість для вищих прошарків.

Ціннісні орієнтації масової культури свідомо культивують посередницький стереотипний споживацький смак, не сприяють здатності до критичного сприйняття інформації. І це при тому, що відбувається диференціація комунікативних каналів по інтересам різних соціальних груп.

Сьогодні в світі, переважно серед освічених прошарків населення, є дуже поширеним і модним діджитал-детокс, як наслідок втоми від гаджетів, соцмереж і потоку інформації. Діджитал-детокс – це свідомо відмова від використання спілкування-онлайн на той чи інший період часу. Експерти називають його одним із найефективніших способів профілактики вигорання, відновлення після напруження, зокрема, шквалу негативних новин, спілкування з токсичними людьми тощо. Це ще один побічний негативний наслідок насадження інтернет-комунікацій.

Отже, віртуальні комунікації на інтернет платформах, в інтернет спільнотах включають все більшу масу людей. Засобами масової комунікації це визначається як виключно прогрес в історії людства. Міжнародні організації борються за щонайшвидший охват населення планети інтернет технологіями, де функціонує масова інтернет культура. Між тим, це може нести значні загрози майбутньому. Адже керувати, контролювати, маніпулювати масами через інтернет технології стає набагато легше. І це стає доступним значно більшій групі людей, організацій, структур, зокрема, транснаціональним, міжнародним. Захищатись від цього процесу складно, адже картинка, через яку зараз переважно передаються пропагандистські повідомлення, має гарне візуальне наповнення і впливає глибше через емоційну сферу (зараження, навіювання, гра на інстинктах). Цими процесами віртуозно керують досить широкі групи зацікавлених акторів, використовуючи новітні досягнення в інформаційно-комунікаційній сфері. Комунікація у віртуальному просторі стає загрозою реальному. Отже, фахівцям, науково освітній громадськості варто виробляти

дієві механізми протистояння примітивізації свідомості населення, що відбувається через поширені інтернет-комунікативні практики.

Список літератури

1. Поліщук О. С., Поліщук О. В. Вплив віртуалізації суспільного життя на комунікацію людини (соціально-філософський аспект). *Вісник ХНПУ імені Г. С. Сковороди. Серія «Філософія»*. Харків: ХНПУ, 2017. Вип. 49 С. 219-229. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/144705743.pdf>

2. Bowles, N. 2019. Human Contact Is Now a Luxury Good. Screens used to be for the elite. Now avoiding them is a status symbol. *The New York Times*. March 23. URL: <https://www.nytimes.com/2019/03/23/sunday-review/human-contact-luxury-screens.html>

Поняття «організаційний механізм» у сучасному науковому просторі: зарубіжний досвід

Беляк Андрій Олександрович

викладач

Київський національний університет культури і мистецтв

здобувач ступеня доктора філософії (051 «Економіка»)

Київський університет імені Бориса Грінченка

Однією з основних цілей організаційних досліджень є вивчення того, як виникають певні організаційні явища та механізми, пояснення того, як все працює. Протягом останніх десятиліть категорія «організаційний механізм» у науковій літературі з теорії організацій розглядається як процесне явище. Як наслідок, значна частина нинішніх знань про організаційний механізм ґрунтується на поясненнях того, як виникає стратегія, як з'являються конкретні організаційні результати і як працюють процеси (наприклад, Р. Чіа та Р. Холт [1]; П. Куле та Д. Робі [2]; Е. Лонглі [3]; Г. Мінцберг та Дж. Уотерс [4]; Л. Мор [5]; Б. Пентленд [2]; Е. Петігрю [7]; Ван де Вен та м. Пул [8]). Ці пояснення не претендують на те, щоб представити інваріантні (сталі) закони або надати безумовні рішення (А. Шерер [9]; Р. Вітлі [10]); натомість вони прагнуть поглибити розуміння того, як можуть працювати різні складні речі, і, зокрема, розкрити механізми, які керують цими процесами (Р. Вітлі [11]).

Дійсно, поняття «механізм» стало регулярно використовуватися у дослідженнях, присвячених поясненню організаційних змін. Дослідники підкреслюють загальну потребу в теоретизації на основі механізмів (П. Андерсон та ін. [12]) і почали розглядати, яким чином можна дослідити причинні механізми (К. Паюнен [13]). Однак у більшості випадків механізми, як такі, взагалі не визначені, або їх визначення залишаються розпливчастими і навіть суперечливими. Таким чином, для того, щоб розвинути механізмівий підхід, необхідно чітко визначити, що таке організаційні механізми, як вони працюють і що означає пояснювати механізмами. Зокрема, необхідно дослідити природу організаційних механізмів і, таким чином, забезпечити послідовну пояснювальну основу для дослідження процесів і стратегій процесного дослідження. Поняття «механізм» не є новим у літературі. Воно з'явилося в дослідженнях, що ґрунтуються на методологічному, науковому та критичному реалізмі (табл. 1).

Таблиця 1.

Дослідження поняття «механізм» в класичній літературі

Теоретична конструкція	Науковці, що підтримували
Методологічний індивідуалізм	Дж. Ельстер [14] А. Стінчкомб [15]
Науковий реалізм	Р. Харре [16] Д. Літл [17]
Критичний реалізм	Р. Бхаскар [18] М. Рід [19]

Однак останніми роками механізму приділяється більше уваги в соціальних та філософських науках (табл. 2), хоча ці дискусії були досить не пов'язані між собою.

Таблиця 2.

Дослідження поняття «механізм» в соціальних та філософських науках

Теоретична конструкція	Науковці, що підтримували
Соціальні науки	М. Бунге [20] П. Гедстрем та Р. Сведберг [21] Дж. Махоуні [22] Р. Майнц [23] У. Мякі [24] К. Сав'єр [25] Ч. Тіллі [26]
Філософські науки	В. Бехтель та А. Абрахамсен [27] К. Крейвер [28] К. Крейвер та В. Бехтель [29] С. Гленнан [30-31] П. Махамер та ін. [32] С. Пілос [33] Д. Стіл [44] Дж. Тейбері [35]

З різних точок зору, спільними елементами пошуку соціальних механізмів є незадоволення коваріацією між змінними (взаємозалежною спільною зміною двох і більше ознак економічного процесу), інтерес до виявлення того, чому і через який процес було досягнуто певного результату [36] та необхідність відкрити «чорну скриньку» постійних зв'язків, які пов'язують один стан з іншим [37]. Було навіть заявлено, що як тільки ідентифіковано механізм, стає непотрібним причинно-наслідкове пояснення для отримання додаткових доказів щодо можливих закономірностей, які він може спричинити [30; 38]. Стверджується також, що механізми дають відповідь на проблеми загальних причин і хибних кореляцій [38], а також спосіб розглянути проблему переважного права.

Таким чином, було здійснено дослідження еволюції категорії «організаційний механізм» в зарубіжній науковій літературі, проте потребують подальшого дослідження перспективи механістичного підходу в соціальних науках та як саме можна ідентифікувати та досліджувати механізми.

Список літератури:

1. Chia, Robert, and Robin Holt (2006). Strategy as practical coping: A Heideggerian perspective. *Organization Studies*. 27: 635–655.
2. Cule, Paul E., and Daniel Robey (2004). A dual-motor, constructive process model of organizational transition. *Organization Studies*. 25: 229–260.
3. Langley, Ann (1999). Strategies for theorizing from process data. *Academy of Management Review*. 24: 691–710.
4. Mintzberg, Henry, and James A. Waters (1985). Of strategies, deliberate and emergent. *Strategic Management Journal*. 6: 257–272.

5. Mohr, Lawrence B. (1982). *Explaining organizational behavior: The limits and possibilities of theory and research*. San Francisco: Jossey-Bass.
6. Pentland, Brian T. (1999). Building process theory with narrative: From description to explanation. *Academy of Management Review*. 24: 711–724.
7. Pettigrew, Andrew M. (1997). What is a processual analysis? *Scandinavian Journal of Management*. 13: 337–348.
8. Van de Ven, Andrew H., and Marshall Scott Poole (2005). Alternative approaches for studying organizational change. *Organization Studies*. 26: 1377–1404.
9. Scherer, Andreas Georg (2003). Modes of explanation in organization theory, in *The Oxford handbook of organization theory*. 310–344. Oxford: Oxford Univ. Press.
10. Whitley, Richard (2003). From the search for universal correlations to the institutional structuring of economic organization and change: The development and future of organization studies. *Organization*. 10: 481–501.
11. Whitley, Richard (2008). Varieties of knowledge and their use in business and management studies: Conditions and institutions. *Organization Studies*. 29: 581–609.
12. Anderson, Peter J. J., Ruth Blatt, Marlys K. Christianson, Adam M. Grant, Christopher Marquis, Eric J. Neuman, Scott Sonenshein, and Kathleen M. Sutcliffe (2006). Understanding mechanisms in organizational research: Reflections from a collective journey. *Journal of Management Inquiry*. 15: 102–113.
13. Pajunen, Kalle (2005). Comparative causal analysis in processual strategy research: A study of causal mechanisms in organizational decline and turnarounds. *Advances in Strategic Management*. 22: 415–456.
14. Elster, Jon (1989). *Nuts and bolts for the social sciences*. Cambridge: Cambridge University Press.
15. Stinchcombe, Arthur L. (1991). The conditions of fruitfulness of theorizing about mechanisms in social science. *Philosophy of the Social Sciences*. 21: 367–388.
16. Harré, Rom (1985). *The philosophies of science*, 2nd edn. Oxford: Oxford University Press.
17. Little, Daniel (1991). *Varieties of social explanation: An introduction to the philosophy of social sciences*. Boulder, CO: Westview Press.
18. Bhaskar, Roy (1978). *A realist theory of science*, 2nd edn. Hassocks: Harvester.
19. Reed, Michael (2001). Organization, trust and control: A realist analysis. *Organization Studies*. 22: 201–228.
20. Bunge, Mario (1997). Mechanism and explanation. *Philosophy of the Social Sciences*. 27: 410–465.
21. Hedström, Peter, and Richard Swedberg (1998). Social mechanisms: An introductory essay. *Social mechanisms: An analytical approach to social theory*. P. Hedström and R. Swedberg (eds), 1–31. Cambridge: Cambridge University Press.
22. Mahoney, James (2001). Beyond correlational analysis: Recent innovations in theory and method. *Sociological Forum*. 16: 575–593.
23. Mayntz, Renate (2004). Mechanisms in the analysis of social macro-phenomena. *Philosophy of the Social Sciences*. 34: 237–259.
24. Mäki, Uskali (2002). The dismal queen of the social sciences. *Fact and fiction in economics*. U. Mäki (ed.), 3–32. Cambridge: Cambridge University Press.

25. Sawyer, R. Keith (2004). The mechanisms of emergence. *Philosophy of the Social Sciences*. 34: 260–282.
26. Tilly, Charles (2001). Mechanisms in political processes. *Annual Review of Political Science*. 4: 21–41.
27. Bechtel, William, and Adele Abrahamsen (2005). Explanation: A mechanist alternative. *Studies in History and Philosophy of Biological and Biomedical Sciences*. 36: 421–441.
28. Craver, Carl F. (2001). Role functions, mechanisms, and hierarchy. *Philosophy of Science*. 68: 53–74.
29. Craver, Carl F., and William Bechtel (2006). Mechanism. *Philosophy of Science: An Encyclopaedia*. S. Sarkar and J. Pfeifer (eds), 469–478. New York: Routledge.
30. Glennan, Stuart S. (1996). Mechanisms and the nature of causation. *Erkenntnis*. 44: 49–71.
31. Glennan, Stuart S. (2002). Rethinking mechanistic explanation. *Philosophy of Science*. 69s: 342–353.
32. Machamer, Peter, Lindley Darden, and Carl F. Craver (2000). Thinking about mechanisms. *Philosophy of Science*. 67: 1–25.
33. Psillos, Stathis (2004). A glimpse of the secret connexion: Harmonizing mechanisms with counterfactuals. *Perspectives on Science*. 12: 288–319.
34. Steel, Daniel P. (2004). Social mechanisms and causal inference. *Philosophy of the Social Sciences*. 34: 55–78.
35. Tabery, James G. (2004). Synthesizing activities and interactions in the concept of a mechanism. *Philosophy of Science*. 71: 1–15.
36. Mayntz, Renate (2004). Mechanisms in the analysis of social macro-phenomena. *Philosophy of the Social Sciences*. 34:237–259.
37. Hedström, Peter, and Richard Swedberg (1998). Social mechanisms: An introductory essay. *Social mechanisms: An analytical approach to social theory*. 1–31. Cambridge: Cambridge University Press.
38. Cummins, Robert (2000). “How does it work?” versus “What are the laws?": Two conceptions of psychological explanation. *Explanation and Cognition*. 117–144. Cambridge: MIT Press.
39. Steel, Daniel P. (2004). Social mechanisms and causal inference. *Philosophy of the Social Sciences*. 34: 55–78.

Стратегія розвитку маркетингових збутових мереж в цифровому просторі

Бінчева Поліна Геннадіївна

асистент кафедри маркетингу

Таврійський державний агротехнологічний університет ім. Дмитра Моторного

Проблематика зростання конкурентного тиску з боку зарубіжних та вітчизняних виробників, нарощування компетенцій споживачів; підвищення ролі позиціонування і, як наслідок, брендування продукції; прискорення процесів впровадження, активізації просування нових товарів і послуг; загострення необхідності побудови партнерських відносин з ключовими клієнтами в умовах звуження попиту на зрілих ринках; активізації пошуку нових регіональних ринків і споживчих ніш є одними з найважливіших сьогоденних проблем для компаній. У зв'язку з високою складністю та багатоаспектністю економічних процесів діяльності сучасних підприємств, дослідження в області Інтернет-маркетингу вимагають постійного вдосконалення через безперервний розвиток електронних технологій. Предметом дослідження статті є процеси формування та реалізації маркетингової стратегії у цифровому середовищі. Мета статті полягає в удосконаленні бізнес-процесів та системи показників оцінювання маркетингової стратегії в цифровому середовищі.[3,с.48]

Ухвалення рішення про замовлення є ключовою дією споживача, коли він задовольняє свої потреби та вимоги. За різними обставинами даний процес здійснюється різними напрямками. Рішення може прийматися за лічені секунди, в той же час споживач може відслідкувати тривалий час. На кожному ринку є свої особливості формування моделі. Наприклад, при купівлі плодів та ягід, у більшості випадків споживач не замислюється про рішення про покупку і купує спонтанно на ринку чи в супермаркеті. У таблиці 1 наведена модель споживача на ринку Мелітопольського району.

Таблиця 1
Модель поведінки споживача плодів та ягід, %

№	Критерії	Чоловік (42,3%)	Жінка (57,7%)
1	Вік:		
	Менший за 18	8,4	17,1
	19-25	52,3	33,6
	26-35	18,7	13,0
	36-45	12,1	13,0
	46-60	6,5	8,2
	61-80	1,9	8,2
	Понад 80		6,8

2	Місце проживання: місто – власна домівка місто – багатоквартирний будинок село – власна домівка село – багатоквартирний будинок	35,5 47,7 16,8	43,2 43,2 13,7
3	Канали впливу на рішення про покупку фруктів та ягід: Власна думка Сарафанне радіо Думка спеціаліста, експерта Порада рідних та близьких Реклама Інше	77,6 27,1 24,3 41,1 14,0 2,8	84,9 8,2 17,8 44,5 10,3 6,2
4	Місце покупки плодів та ягід: Супермаркет У магазині «біля дому» На ринку Безпосередньо у фермера Онлайн Виробляю сам	72,9 32,7 72,0 16,8 6,5 28,0	77,4 17,1 82,2 10,3 4,8 38,4
5	Сайти та платформи на яких купує плоди та ягоди Сільпо Ашан Розетка Prom OLX Інше Не купує взагалі	29,9 19,6 13,1 15,0 14,0 21,5 51,4	23,3 4,8 14,4 8,2 8,2 14,4 67,1

Відповідно до отриманої моделі можна зробити висновок. Основний споживач на ринку плодів та ягід є жінка. Їй від 19 до 45 років, вона проживає у місті. У більшості випадків при рішенні щодо купівлю плодів та ягід така жінка розраховує на власну думку та поради близьких. З приводу економії часу вона купує продукцію в супермаркеті та на ринку. Лише 4,8% жінок купують плоди онлайн. При покупці онлайн вона віддає перевагу Сільпо, Розетці та спеціалізованими онлайн магазинами продовольчих товарів. Середній вік чоловіка – від 19 до 45 років, він мешкає у місті в багатоквартирному будинку. При виборі плодів та ягід у більшості випадків розраховує на власну думку. З приводу економії часу вона купує продукцію в супермаркеті та на ринку. Лише 6,5 % чоловіків купують плоди онлайн. При покупці онлайн вона віддає перевагу Сільпо, Ашану та спеціалізованими онлайн магазинами продовольчих товарів.

При формування цільового сегмента споживачів в моделі B2B важливо зазначити не тільки розміри підприємства, але й ж місію та стратегію діяльності

підприємства на ринку. Відповідно до проведеної роботи у фокус групі та дослідження питань щодо факторів впливу посередників було виявлено основні критерії підприємств, які готові працювати в цифровому просторі при покупці плодів та ягід. В дослідженні враховувались такі умови, що клієнт може знаходитися у будь якому регіоні України. Основний критерій формування моделі поведінки такого клієнта є готовність змінювати підхід до ведення бізнесу та можливість партнерства в онлайн середовищі.

За таких умов модель поведінки споживача була сформована за такими ознаками як:

1. Розмір бізнесу
2. Позиціонування бізнесу (лідер галузі, новачок, міжнародний бізнес)
3. Рівень зрілості бізнесу
4. Структура та місце у ланцюгу поставок
5. Вид діяльності (ціннісна пропозиція)
6. Ключовий фактор успіху

Модель поведінки споживача у системі B2B наведена у таблиці 2

Таблиця 2

Модель поведінки споживачів на B2B ринку плодів та ягід

Найменування сегменту	Плодово-ягідна продукції, оптовий продаж
Найменування галузі	Харчова промисловість
Географічне положення	Регіони України
Розмір бізнесу	Реалізація плодів та ягід, 20-50 клієнтів на день, прибуток до 100 тис грн на місяць, мережа об'єктів, персонал 30-50 осіб
Позиціонування бізнесу (лідер галузі, новачок, міжнародний бізнес)	Оптовий реалізатор плодів та ягід на регіональному ринку, конкурує з локальними реалізаторами за рахунок асортименту. Є проблеми формування нової моделі бізнесу та гнучкого менеджменту
Рівень зрілості бізнесу	Життєвий цикл –зрілість, глибокі знання ринку та споживача
Структура та місце у ланцюгу поставок	90% продуктів – кінцевий продукт, є можливість формування роздрібного замовлення. Підприємство знаходиться у фінальному ланцюгу логістичної системи розподілу товару. Основна сфера доходу –

	роздрібна торгівля. Сегмент B2C, B2G (продаж в дитячі садки, школи)
--	---

Вид діяльності (ціннісна пропозиція)	Пропозиція фруктів, ягід, зелені. В зимовий період пропозиція груш та яблук, що знаходиться на зберіганні в холодильних камерах. Є виробничі місця з температурним режимом
Ключовий фактор успіху	Завжди свіжа продукція та різноманітний асортимент продукції, робота з 6 години ранку. Чітке розуміння про модель свого споживача (вік, рід занять, споживчі переваги)

Основним клієнтом є підприємство, середнє за розміром, яка знаходиться на стадії зрілості життєвого циклу і готова змінювати модель бізнесу. 90% продуктів – кінцевий продукт, є можливість формування роздрібного замовлення. Підприємство знаходиться у фінальному ланцюгу логістичної системи розподілу товару.

Відповідно до розробленої системи альтернатив було запропоновано покращення системи контрактації на підприємстві (залучення до роботи міжнародних онлайн форумів, самітів, участь у торгових місіях в інші країни, участь в благодійних заходах на регіональному рівні, підтримка партнерських відносин з торговими палатами різних областей, а також членство у професійних асоціаціях, що пов'язані з торгівлею продуктами харчування).

План комунікацій для встановлення відносин із клієнтами (прямий канал комунікації, чи контрактація). Цілі проекту - виявити резерви збільшення обсягів реалізації через онлайн мережі

Задачі проекту:

- Відбір команди,
- Визначення та донесення операційних завдань до членів команди,
- Обґрунтування ролей та долі участі окремих учасників
- Координація питань щодо розробки анкети,
- Організація анкетування,
- Координація написання аналітичного звіту,
- Проведення фокус групи із робітниками ТОВ «Лана»,
- Формування аналітичного звіту,
- Створення презентації

Таким чином, для формування збутових мереж в сегменті онлайн продажу, розроблена модель поведінки споживача в системі В2С та клієнта в системі В2В. Ці моделі створюють максимально повну картину поведінки споживачів та клієнтів в системі В2В . На основі цих моделей, сформовані заходи щодо мапування дій та супроводження споживача та клієнта протягом здійснення замовлення для досягнення майбутніх позитивних зрушень в діяльності певних збутових мереж в сегменті продажу онлайн.

Список літератури:

1. Андрушкевич, З. (2014). Інтернет-маркетинг у соціальних мережах. *Вісник Хмельницького Національного Університету*, 2(1), 163-166.
2. Артимонова, І. (2010). Концепція маркетинг-міксу як основа програмно-цільового підходу до організації маркетингової діяльності підприємства. *Актуальні Проблеми Економіки*, 4(106), 94-101.
3. Бабко, Н., Науменко, В., & Співак, С. (2020). Особливості маркетингових комунікацій в інформаційних мережах. *Ukrainian Journal Of Applied Economics*, 5(1), 48 с. <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2020-1-35>
4. Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України : стат. зб. ; за ред. Н. С. Власенко. – К. : ТОВ "Август Трейд", 2020. – 54 с.
5. Вартанова, О. (2019). Маркетингові Інтернет-технології просування товарів і послуг. *Східна Європа: Економіка, Бізнес Та Управління*, 4(21), 158-163.
6. Волосова, Т., & Черненко, О. (2020). Сегментування ринку функціональних харчових продуктів. *Актуальні Проблеми Економіки Та Управління*, 14, 23-36.
7. Ларіна, Я. (2020). Стратегічний та діджитал-маркетинг в діяльності інтегрованих аграрних формувань України. Retrieved 8 February 2022, from <http://dspace.khntusg.com.ua/bitstream/123456789/11402/1/7.pdf>.

Досвід країн Європейського Союзу в напрямку розвитку цифрової фінансової інклюзії

Парубець О. М.,

Доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Національний університет «Чернігівська політехніка»

Кальченко О. М.,

Кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Національний університет «Чернігівська політехніка»

Садчикова І. В.,

Кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Національний університет «Чернігівська політехніка»

Тарасенко О. О.,

Кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Національний університет «Чернігівська політехніка»

У черні 2022 року Україна отримала статус кандидата на членство в Європейському Союзі (ЄС). Для того, щоб стати частиною європейської спільноти у найближчому майбутньому законодавчо-правове поле України повинно відповідати правилам, законам і стандартам ЄС, зокрема, у сфері інклюзивної освіти, доступу населення до фінансових послуг, розвитку фінансової сфери та її цифровізації.

Значну увагу в ЄС приділяють питанням розвитку фінансової інклюзії, забезпечення фінансової безпеки домогосподарств, зростання рівня ВВП на душу населення, підвищення рівня зайнятості, поліпшення умов життя та збільшення середньої тривалості життя населення, розширення меж освітньої інтеграції та формування єдиного освітнього простору.

Питання можливості застосування передового досвіду країн ЄС в напрямку підвищення рівня цифрової фінансової інклюзії домогосподарств України набувають особливої актуальності в сучасних умовах. Війна Росії проти України позначилася не тільки на падінні економіки, але і погіршенні життєвого рівня населення. В умовах війни більшість домогосподарств змушені були покинути свої домівки або внаслідок бойових дій втратили своє майно, здоров'я, близьких. Відсутність сформованих фінансових традицій, навичок розробки особистої фінансової поведінки та фінансового планування доходів і витрат призвели до відсутності на рівні домогосподарств «фінансової подушки» і обумовили повну залежність їх від фінансової допомоги з державного і місцевих бюджетів, цільових фондів, міжнародних організацій, волонтерів, благодійників тощо.

В умовах дезорієнтації домогосподарств, обмеження їх фінансової самостійності і свободи, зростання випадків фінансового шахрайства питання підвищення рівня фінансової інклюзії в умовах цифрової трансформації економіки, становлення інклюзивного і цифрового суспільства на основі використання передового досвіду країн ЄС є своєчасними і першочерговими для забезпечення подальшого соціально-економічного розвитку України та покращення життєвого рівня населення.

Фінансова інклюзія розглядається як доступ різних верств населення до широкого спектру різноманітних фінансових послуг, що забезпечує стабільне функціонування фінансових систем та економічний розвиток країн ЄС [1]. Цифрова фінансова інклюзія набуває активного розвитку в умовах поширення цифрових фінансових технологій та виступає фактором не тільки підвищення конкурентоспроможності та економічного зростання, але і досягнення соціальної рівності та справедливості.

На думку авторів роботи [2] цифровізація фінансової інклюзії потребує продуманого і узгодженого підходу державних органів до регулювання фінансової сфери, що передбачає надання більшої свободи фінансовим установам у напрямку впровадження інновацій, орієнтованих в першу чергу на сегменти громадян з недостатнім рівнем фінансового обслуговування.

В роботі [3] зазначено, що цифрова фінансова інклюзія передбачає дистанційну форму обслуговування завдяки розвитку цифрового фінансового посередництва та забезпечує високий рівень мобільності населення та гнучкості фінансового обслуговування.

Передумовами розвитку цифрової фінансової інклюзії виступають:

- впровадження і широке використання фінансових технологій, блокчейну, штучного інтелекту на ринку фінансових послуг;
- цифровізація глобального економічного простору;
- уніфікація і інтеграція фінансової сфери;
- розвиток конкуренції між фінансово-кредитними установами для якісного задоволення потреб споживачів;
- зміни, що відбуваються у світовій фінансовій архітектоніці [4, 5, 6, 7].

Також розвитку цифрової фінансової інклюзії в країнах ЄС сприяло соціальне дистанціювання та самоізоляція населення в умовах пандемії, викликаній COVID 19.

Розвиток цифрової фінансової інклюзії в ЄС базується на стратегічних документах, таких як Програма ЄС «Розвиток цифрової інфраструктури Європи» на 2021–2027 рр.; Європейська стратегія єдиного цифрового ринку; Цифрова Європа 2025 року; Європейський кодекс електронних комунікацій; Цифровий компас до 2030 року: європейський шлях до цифрового десятиліття та ін. У зазначених нормативно-правових актах розглядаються, зокрема, і питання покращення якості цифрових фінансових послуг та вдосконалення процесу електронних комунікацій населення з фінансово-кредитними установами [8].

Країни ЄС, що входять до G20, підтримують необхідність розвитку цифрової фінансової інклюзії шляхом зміцнення міжнародної співпраці та

співробітництва в напрямку обміну і навчання цифровим фінансовим практикам, збалансування цифрових інновацій з кіберризиками, які виникають і швидко поширюються в цифровому суспільстві, створення відповідної цифрової фінансової інфраструктури та системи захисту прав споживачів цифрових фінансових послуг. При цьому вказується на необхідність розробки скоординованих стратегій розвитку цифрової фінансової інклюзії з урахуванням міжнародних стандартів та постійного моніторингу і оцінки їх результативності [9].

Цифрова фінансова інклюзія має ряд переваг:

- виступає драйвером розвитку малого бізнесу в ЄС, представники якого можуть отримати фінансову допомогу по лінії міжнародних фінансових організацій, зокрема, Європейського банку реконструкції і розвитку;
- підвищує рівень конкурентоспроможності цифрових фінансових посередників;
- сприяє розвитку цифрової фінансової інфраструктури;
- забезпечує підвищення рівня цифрової грамотності та особистого добробуту населення, досягнення гендерної рівності у доступі до цифрових фінансових послуг;
- прискорює інтеграцію фінансового ринку ЄС до світового фінансового простору.

Не дивлячись на безперечні переваги, можна визначити і суттєві недоліки в системі розвитку цифрової фінансової інклюзії, пов'язані з недосконалістю ринку кіберстрахування, зростанню випадків кібершахрайства і кіберзагроз, що потребує розробки дієвих механізмів захисту [10].

Підсумовуючи вищевказане можна зазначити, що для розвитку цифрової фінансової інклюзії в Україні необхідно прискорити процес приєднання до європейського законодавства в сфері надання фінансових послуг, посилити боротьбу з відмиванням грошей, врегулювати питання використання віртуальних активів. У кінцевому підсумку, це приведе до підвищення рівня фінансової грамотності і обізнаності населення, залучення їх коштів для повоєнного відновлення фінансової системи України та проведення фінансових реформ з використанням європейських стандартів у напрямку цифровізації фінансової сфери.

Список літератури:

1. Парубець О.М., Садчикова І. В., Кальченко О. М., Тарасенко О. О. Стратегії підвищення рівня фінансової грамотності населення країн Європейського Союзу. The 5 th International scientific and practical conference “Modern science: innovations and prospects” (February 6-8, 2022) SSPG Publish, Stockholm, Sweden. 2022P. 652-655.
2. Краус К., Краус Н., Поченчук Г. Інституціональні аспекти та цифровізація фінансової інклюзії в національній економіці. *Innovation and Sustainability*. 2022. № 2. С. 18–28.

3. Науменкова С., Міщенко С. Цифрова фінансова інклюзія: можливості та обмеження для України. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2020. № 1-2 (274–275). С. 133–149.

4. Парубець О. М., Кальченко О. М., Садчикова І. В., Тарасенко О. О. Європейський досвід захисту прав споживачів фінансових послуг. The 6 th International scientific and practical conference “Innovations and prospects of world science” (February 2-4, 2022) Perfect Publishing, Vancouver, Canada. 2022. P. 969-977.

5. Парубець О. М., Садчикова І. В., Кальченко О. М., Тарасенко О. О. Тенденції та детермінанти ощадно-інвестиційної поведінки домогосподарств країн Європейського Союзу. The 8 th International scientific and practical conference “Modern directions of scientific research development” (January 26-28, 2022). Science Publisher, Chicago, USA. 2022. P. 945-949.

6. Парубець О. М., Садчикова І. В., Кальченко О. М., Тарасенко О. О. Ретроспективний аналіз становлення та розвитку fintech-індустрії в країнах ЄС. The IV International Scientific and Practical Conference «Science, practice and theory», February 1 – 4, 2022, Токуо, Japan. P. 115–119.

7. Парубець О. М., Дубина М. В., Забаштанський М. М. Світова фінансова архітектоніка: сучасний стан та напрями реформування. *Економіка. Фінанси. Право*. № 8. 2022. С. 22–26.

8. Парубець О. М., Садчикова І. В., Кальченко О. М., Тарасенко О.О. Фінансова інклюзія як інструмент доступності населення до ринку фінансових послуг країн ЄС. *Економіка. Фінанси. Право*. № 1/1. 2022. С.11–16.

9. G20 High-Level Principles for Digital Financial Inclusion (2022). The Global Partnership for Financial Inclusion (GPMI) platform. URL : <https://www.gpmi.org/publications/g20-high-level-principlesdigital-financialinclusion>

10. Ільчук В. П., Парубець О. М., Сугоняко Д.О. Інноваційні підходи до розвитку ринку кіберстрахування в Україні. *Ефективна економіка*. 2018. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6295>.

Оперативний контролінг в харчовій промисловості

Тур Олеся Василівна

Доцент, кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки праці та менеджменту
Національний університет харчових технологій

Контролінг на підприємстві, в т.ч. харчової промисловості (з англ. «controlling» – контролювання або перевірка) – спеціальна система методів та інструментів, яка спрямована на функціональну підтримку менеджменту підприємства і охоплює інформаційне забезпечення управління, його планування, організацію взаємодії, мотивацію і контроль. Це система, орієнтована на майбутній розвиток підприємства; своєрідний механізм саморегулювання на підприємстві, що забезпечує зворотній зв'язок у контурі управління [1].

Розрізняють такі види контролінгу: оперативний та стратегічний [1-3].

Оперативний контролінг здійснює постійний контроль за досягненням короткострокових цілей, а стратегічний контролінг за досягненням довгострокових цілей діяльності підприємства.

Сутністю оперативного контролінгу є формування засобів і методів ефективного управління поточними цілями організації, які можуть бути визначені як прибутковість і ліквідність. Також оперативний контролінг досліджує економічну ефективність та рентабельність діяльності підприємства, в т.ч. харчової промисловості, забезпечує управлінський (середній) та низовий (технічний) рівні інформацією для прийняття оперативних рішень.

На основі стратегічних цілей і довгострокових планів розвитку підприємства розробляються оперативні плани.

Сутністю стратегічного контролінгу є забезпечення конкурентноздатності підприємства, його орієнтація на потенціал успіху й “відстеження” руху підприємства до визначеної стратегічної цілі.

Стратегічний контролінг аналізує внутрішнє та зовнішнє середовище, проводить моніторинг діяльності підприємства, в т.ч. харчової промисловості, у довгостроковій перспективі, обслуговує вищий інституційний рівень управління.

Стратегічний контролінг відповідає за обґрунтованість стратегічних планів. Перевірка стратегічних планів містить перевірку на повноту планів, їх взаємозв'язок й відсутність внутрішніх протиріч, поставлені цілі перевіряються на обґрунтованість і реальність їх досягнення.

Головною метою оперативного контролінгу є створення такої системи управління, що ефективно допомагає досягти поточні цілі підприємства, а також оптимізує співвідношення «витрати - прибуток». Даний вид контролінгу орієнтований на досягнення таких цілей як рентабельність, ліквідність, продуктивність і прибуток [1].

Основним завданням оперативного контролінгу є забезпечення методичної, інформаційної та інструментальної підтримки менеджерів підприємства, в т. ч.

харчової промисловості, для досягнення запланованого рівня прибутку, рентабельності і ліквідності у короткостроковому періоді.

Далі зосередимося на основних інструментах оперативного контролінгу таких як: бюджетування, діагностика фінансово-господарського стану підприємства, аналіз відхилень, CVP – аналіз, ABC-аналіз, функціонально-вартісний аналіз [1-3].

Бюджетування – це процес планування майбутніх операцій і оформлення його результатів у вигляді системи бюджетів. Оперативний контролінг опирається на систему бюджетів, що дозволяє керівникові підприємства харчової промисловості заздалегідь оцінити ефективність управлінських рішень, оптимальним чином розподілити ресурси між підрозділами, намітити шляхи розвитку підприємства й уникнути кризової ситуації.

Бюджетування на підприємствах харчової промисловості здійснюється у двох напрямках:

1. Підготовка функціональних бюджетів, тобто бюджетів підрозділів підприємства. Відповідно підрозділ є бюджетним центром.

2. Розробка стандартів (норм витрат на виробництво) окремих виробів.

На основі бюджетів всіх підрозділів готується зведений бюджет підприємства, в т.ч. харчової промисловості. Зведений бюджет – це сукупність бюджетів, узагальнюючих майбутні операції всіх підрозділів підприємства. Він включає: операційні і фінансові бюджети .

Операційні бюджети – це сукупність бюджетів витрат і доходів, що забезпечують складання бюджетного звіту про прибуток. Фінансові бюджети – це сукупність бюджетів, що відображають заплановані грошові потоки і фінансовий стан підприємства, в т.ч. харчової промисловості.

До операційних бюджетів входять: бюджет продажу; бюджет виробництва; бюджет прямих витрат на матеріали; бюджет виробничих накладних витрат; бюджет прямих витрат на оплату праці; бюджет витрат на збут; бюджет адміністративних витрат; прогнозний звіт про прибуток.

До Фінансових бюджетів належать: бюджет грошових потоків, бюджет капіталовкладень та прогнозовані баланси.

Процес бюджетування розпочинається зі складання бюджету продажу, оскільки він містить інформацію про запланований об'єм продажу, ціну і очікуваний дохід від реалізації кожного виду продукції харчової промисловості. Це відбувається на основі оцінки відділом маркетингу господарського портфелю, аналізу попиту і пропозиції продукту чи товару на запланованому ринку збуту і на основі цього даний відділ висуває прогнози відповідно об'ємів реалізації того чи іншого виду продукції. І потім на основі бюджету продажу формуються всі інші бюджети.

Діагностика фінансово-господарського стану підприємства, в т.ч. харчової промисловості, це оцінка різних сторін діяльності підприємства з метою виявлення проблемних місць, можливостей і небезпек для прийняття оптимальних оперативних і стратегічних рішень.

Основні цілі діагностики фінансово-господарського стану підприємства: об'єктивна оцінка результатів комерційної діяльності; постійний контроль

раціональності функціонування господарських систем; прогнозування господарської діяльності.

Головною метою аналізу фінансово-господарського стану підприємства є підготовка інформації для прийняття управлінських рішень на всіх рівнях ієрархічної градації.

Основні завдання діагностики: перевірка якості й обґрунтованості планів, бюджетів і нормативів; об'єктивне й всебічне дослідження виконання встановлених планів і бюджетів; комплексна оцінка господарської діяльності; аналіз залежності "витрати - обсяг виробництва - прибуток"; оцінка ефективності функціонування виробничих підрозділів; аналіз фінансового стану; визначення внутрішніх резервів (на всіх стадіях виробничого процесу). Цей перелік завдань може бути доповнений залежно від цілей дослідження.

Тобто, оперативна діагностика фінансово-господарської діяльності підприємства, в т.ч. харчової промисловості, служить базою для прийняття поточних, оперативних управлінських рішень. Вона відслідковує й оцінює головні сфери діяльності підприємства і, насамперед, аналізує фінансовий стан, безбитковість, матеріальні й інформаційні потоки, оцінює ризик і виробляє рекомендації з керування ризиками.

Аналіз відхилень, відбувається на основі обраних найбільш інформативних підконтрольних показників для кожного підприємства харчової промисловості, наприклад:

- підприємства, які планують розширення своїх продажів повинні орієнтуватись на показники рентабельності продажів.
- для великого промислового підприємства важливі такі показники, як коефіцієнти зносу і оновлення основних засобів, фондоддачі, рентабельності активів і витрат.
- у підприємства, що займається оптовою торгівлею значними показниками є коефіцієнт платоспроможності і період повернення дебіторської заборгованості.
- підприємству, що активно використовує залучені кошти необхідно слідкувати як за коефіцієнтами ліквідності так і за показниками фінансової стійкості.
- підприємствам, які знаходяться в складній економічній ситуації слід приділяти увагу точці безбитковості, запасу фінансової міцності і операційному важелю.

Це робиться для того, щоб порівняти нормативні і фактичні значення із метою виявлення відхилень та їх причин; визначити залежності між отриманими відхиленнями й кінцевими результатами діяльності підприємства; щоб проаналізувати вплив отриманих відхилень на кінцеві результати.

Поточний контроль і аналіз відхилень дозволяють вчасно переналадити систему управління виробництвом: менеджер має можливість у будь-який момент впливати на процеси, що протікають, не чекаючи закінчення періоду, на який були розроблені цілі і критерії, що відображають їх. Його ціль - визначення і детальна оцінка кожної причини, кожного фактора, що можуть призвести до виникнення відхилень.

CVP - аналіз - співвідношення «витрати-обсяг-прибуток» (Cost-Volume-Profit) (маржинальний аналіз); CVP - аналіз допомагає виявити оптимальні пропорції між витратами, ціною і обсягом реалізації, що дозволяє визначити для кожної конкретної ситуації обсяг реалізації продукції харчової промисловості, що забезпечує беззбиткову діяльність. Ключовими показниками даного аналізу є: змінні витрати; постійні витрати; маржинальний дохід; критичний обсяг виробництва (порог рентабельності, точка беззбитковості); запас фінансової міцності; ефект виробничого (операційного) важеля.

ABC-аналіз - метод, який дозволяє класифікувати бізнес-ресурси фірми чи підприємства залежно від їхньої значущості. В основі цього методу лежить закон, відкритий, італійським економістом В. Парето.

Одним з найпоширеніших методів, що застосовуються у контролінгу матеріальних потоків, є ABC-аналіз, оскільки на сучасних підприємствах харчової промисловості через нестабільність ринку сировини, особливо зараз, однієї з найважливіших статей витрат є витрати на створення матеріальних запасів, тому для оперативної діагностики велике значення має аналіз матеріальних потоків.

Суть ABC-аналізу матеріальних потоків полягає в розподілі всіх видів матеріалів на три групи: група А — найбільш дорогі види матеріалів; група В — матеріали середньої важливості; група С — мало важливі матеріали. ABC-аналіз дозволяє концентрувати увагу й зусилля на тих напрямках, де очікується максимальна віддача, тому він широко використовується не тільки для дослідження матеріальних потоків, але й в контролі дебіторської заборгованості, виробленні товарної стратегії.

Функціонально-вартісний аналіз (ФВА): метод знаходження резервів зниження витрат шляхом дослідження функцій виробу харчової промисловості; метод комплексного техніко-економічного дослідження об'єкта з метою розвитку його корисних функцій при оптимальному співвідношенні між їх значимістю для споживача і витратами на їх здійснення; метод аналізу, мета якого полягає у виборі оптимального варіанта, що забезпечує повноцінне виконання досліджуваного об'єктом (виробом, технологічним процесом, формою організації чи управління виробництвом тощо) своїх основних функцій при мінімальних затратах. Тобто метою ФВА є досягнення оптимальної корисності при найменших витратах. Особливістю мети ФВА є не саме вдосконалення конкретного досліджуваного об'єкта, а насамперед пошук альтернативних варіантів виконання його функцій та вибір серед них найбільш економічної, яка б забезпечувала оптимальне співвідношення між споживчими властивостями і витратами на їхню реалізацію. Надзвичайно важливим є те, що ФВА дає змогу вирішувати, на перший погляд, два взаємовиключні завдання – скорочення витрат та підвищення якості виробу харчової промисловості.

Тому основні завдання ФВА у харчовій промисловості: підвищення конкурентоспроможності продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках; зниження витрат на виробництво; удосконалення технології виробництва; обґрунтування управлінських рішень.

Кожен виріб, товар виробляється та існує для того, щоб задовольнити певні потреби споживачів, тобто виконати функції відповідно до свого призначення. Під функціями розуміють споживчі властивості об'єкта, який аналізується. Всі функції в ФВА класифікують за сферою прояву, роллю у задоволенні потреб, в експлуатації, за характером виявлення, ступенем необхідності.

Отже оперативний контролінг дає можливість, за допомогою своїх методів та інструментів, вчасно виявляти проблемні місця в управлінні та діяльності підприємства харчової промисловості.

Список літератури:

1. Брітченко І.Г. Контролінг: навч. посіб. / І. Г. Брітченко, А. О. Князевич. – Рівне : Волинські обереги, 2015. – 280 с.
2. Давидович І. Є. Контролінг : навч. посіб. Київ : ЦУЛ, 2018. – 552 с.
3. Портна О. В. Контролінг : підручник. 2-ге вид., стер. Львів : Магнолія 2006, 2019. – 264 с.

Аналіз структури супутніх захворювань у пацієнтів з гострими отруєннями (передозуваннями) метадона гідрохлоридом

Курділь Наталія Віталіївна

к.мед.н., заступник директора Державного підприємства

«Науковий токсикологічний центр імені академіка Л.І. Медведя МОЗ України»

Вступ. Актуальність вивчення причин летальності при сучасних наркотичних отруєннях, обумовлена постійною появою нових небезпечних наркотиків, психотропних речовин, їх прекурсорів та поступовим збільшенням числа смертельних отруєнь [1-5]. В Києві останні 15 років спостерігаються отруєння (передозування) метадона гідрохлоридом (МГ), зокрема у комбінації з різними групами психотропних речовин і алкоголем. Встановлено, що не лише наявність наркотичної речовини обумовлює смертельні наслідки, так описані реакції, що пов'язані із статтю, віком, супутніми захворюваннями та ін. [6-9].

Мета. Дослідити структуру супутніх захворювань у пацієнтів різних вікових груп з отруєнням (передозуванням) МГ і її вплив на показники госпітальної летальності.

Матеріали та методи. Проведений ретроспективний аналіз медичної документації 1540 випадків отруєнь, асоційованих з МГ; що проходили лікування у Київському токсикологічному центрі (далі – лікарня) за період 2005 – 2021 років з діагнозом «отруєння метадонам». Всі пацієнти отримали комплексне обстеження та лікування відповідно вимог МОЗ України (Уніфікований клінічний протокол екстреної медичної допомоги "Гострі отруєння". Наказ МОЗ України від 10.10.2010 р. №897). Клінічний діагноз був встановлений за результатами наявності МГ у сечі пацієнтів, застосовували імунохроматографічний метод; для виявлення алкоголю у крові – метод газової хроматографії. Використовувалися клінічні, функціональні, біохімічні, хіміко-аналітичні, патогістологічні методи дослідження та методи статистичного аналізу MS Excel (2019).

Робота є фрагментом науково-дослідної роботи (державний реєстраційний номер - 0112U001133), на тему: «Встановити причинно-наслідкові зв'язки при формуванні сучасних побутових отруєнь та обґрунтувати модифікацію технологій штучної детоксикації організму при соціально значущих отруєннях хімічними речовинами та їх мікстами».

Дослідження виконані відповідно до Гельсінської декларації Всесвітньої медичної асоціації «Етичні принципи медичних досліджень за участю людини у якості об'єкта дослідження» (1964 р.) та схвалено місцевим комітетом з етики.

Результати. Супутні хвороби були розподілені відповідно до МКХ-10. Наявність хронічної супутньої патології з боку нервової, дихальної, серцево-судинної та травної систем формувала у пацієнтів особливий симптомокомплекс

при отруєнні МГ і, безумовно, впливала на тривалість та результати лікування (див. таблицю).

Таблиця.

Структура супутніх захворювань (поліморбідність) серед пацієнтів різних вікових груп з отруєннями (передозуваннями) МГ (n=1540)

№ п/п	Нозологічна група/вікова група	Показник поширеності фонової патології в різних вікових групах, %					
		16-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44
1	Вірусний гепатит	80,60	153,90	166,40	102,60	67,20	1,70
2	ВІЛ	32,20	32,40	28,60	21,60	0,00	0,00
3	Анемія	32,20	32,40	28,60	27,00	43,20	45,90
4	Патологія щитовидної залози	32,20	48,60	62,40	54,00	24,00	32,30
5	Цукровий діабет, тип I	2,70	3,40	0,00	0,00	0,00	0,00
6	Цукровий діабет, тип II	0,00	0,00	7,80	16,20	28,80	20,40
7	Ожиріння	35,60	64,80	78,00	81,00	86,40	88,40
8	Психічні розлади, поведінкові розлади	258,00	372,60	465,40	410,40	580,80	447,10
9	Хвороби нервової системи	16,10	18,90	23,40	32,40	52,80	62,90
10	Гіпертензія	0,00	29,70	85,80	178,20	326,40	484,50
11	Ішемічна хвороба серця	0,00	0,00	0,00	27,00	67,20	141,10
12	Кардіоміопатія	0,00	24,30	31,20	37,80	14,40	11,90
13	ХНЗЛ	0,00	5,40	13,00	37,80	48,00	59,50
14	Бронхіальна астма	16,10	8,10	18,20	10,80	4,80	0,00
15	Виразкова хвороба шлунку	16,10	59,40	67,60	86,40	43,20	30,60
16	Гастрит, дуоденіт	32,20	56,70	70,20	59,40	62,40	61,20
17	Неінфекційний коліт	0,00	0,00	2,70	10,80	9,60	8,50
18	Гепатит	0,00	51,30	72,80	113,40	91,20	22,10
19	Панкреатит	0,00	13,50	28,60	70,20	105,60	34,00
20	Хвороби нирок та органів сечовивідної системи	0,00	49,40	52,00	64,80	52,80	175,10
21	Ниркова недостатність	0,00	0,00	0,00	0,00	4,80	5,10

Аналіз поширеності соціально значущих вірусних інфекцій серед пацієнтів показав, що у всіх вікових групах, майже до 45-річного віку, виявляється значна кількість осіб, в крові яких при дослідженні виявлені антитіла до ВІЛ. У більшості випадків, виявлення даних інфекцій було асоційоване серед осіб, що мали стаж опійної наркоманії в анамнезі ($r = 0,89, p < 0,001$).

Виявлений високий показник поширеності анемії, що носять переважно залізодефіцитний характер, в той же час, серед осіб, з внутрішньовенним

введенням наркотичних препаратів вона могла носити змішаний характер, з огляду на явища внутрішньо судинного гемолізу. Проявами внутрішньоклітинного гемолізу можна також пояснити і поширеність анемії серед осіб з патологією печінки, в тому числі на вірусні гепатити ($r = 0,61$, $p < 0,001$), що лабораторно підтверджувалося збільшенням вмісту в крові некон'югованого білірубіну.

Хвороби ендокринної системи характеризувалися закономірною динамікою поширеності в різних вікових групах і по усередненому значенню не мали відмінностей від популяційних рівнів.

Слід визначити високу поширеність психічних розладів і розладів поведінки, що з одного боку пояснюється значною часткою суїцидальних спроб і демонстративно-шантажних самоотруєнь, в тому числі серед осіб, які перебувають на психіатричному обліку, із застосуванням хімічних речовин від загальної кількості отруєних. Дана група переважно представлена особами жіночої статі молодого віку.

Хвороби нервової системи в групі молодих осіб і осіб середнього віку в основному були представлені наслідками закритих черепно-мозкових травм і токсичної та постгіпоксичної енцефалопатією на тлі багатократних епізодів передозувань наркотичних препаратів, периферичної полінейропатією, характерною для осіб з тривалим стажем алкоголізації ($22,74 \pm 5,12$ років). Також серед осіб з опійною наркоманією було характерно наявність неврологічних наслідків перенесених епізодів ішемії кінцівок у вигляді ураження периферичних нервових столів. Серед осіб, прихильних до поєднання МГ з іншими речовинами (етанол, амфетамін, кокаїн, ефедрон), було характерно виявлення екстрапірамідних розладів (синдром паркінсонізму), що ймовірно було обумовлено специфічною токсичною дією марганцю на нейрони базальних гангліїв (вживання ефедрону пов'язано із застосуванням таких окислювачів як перманганат калію при приготуванні наркотику).

Показники поширеності хвороб серцево-судинної системи збільшувалися відповідно до віку пацієнтів. До особливостей даної патології серед осіб з гострими отруєннями МГ, слід віднести високу поширеність кардіоміопатій - $24,30\%$ у віковій групі 20-29 років, що збільшувалася в групах середнього віку. Слід зазначити, що дана патологія мала сильний прямий зв'язок з хронічним вживанням алкоголю ($r = 0,79$, $p < 0,001$) а також прямий зв'язок середньої сили з вживанням наркотичних речовин з групи амфетамінів ($r = 0,43$, $p < 0,05$).

Фонова патологія органів дихання серед молодих осіб в основному була представлена на бронхіальну астму, в той час як в більш старших вікових групах було характерно наростання поширеності хронічної обструктивної патології органів дихання, що характерно для популяції в цілому. Для осіб, які використовували тривалий час інтраназальний шлях введення наркотичних препаратів було характерно розвиток атрофічних і ерозивних уражень слизової оболонки носоглотки з частими носовими кровотечами.

Захворювання органів травлення переважно були представлені патологією шлунку та дванадцятипалої кишки, в більш старших вікових групах також виявлялися особи з неінфекційними захворюваннями товстої кишки.

Виявлено високу поширеність патології печінки, що була представлена в основному стеатогепатозом серед осіб молодого і середнього віку, яка також була доповнена алкоголь-асоційованим цирозом в групах 35-40 років і 40-44 років. Також в цих вікових групах відзначалася висока поширеність хронічного панкреатиту.

Патологія сечостатевої системи серед осіб молодого віку була представлена в основному гломерулярними і тубулоінтерстиціальними змінами нирок, асоційованими з прийомом наркотичних речовин з групи опіоїдів і амфетамінів, а також наявними в анамнезі станами, що послужили причиною гострого ниркового пошкодження (синдром тривалої компресії м'яких тканин або рабдоміоліз). Патологія нирок серед осіб старших вікових груп була переважно представлена на хронічну хворобу нирок 2-3А стадії.

Висновки. За результатами проведеного аналізу структури супутніх захворювань у пацієнтів різних вікових груп з отруєннями (передозуваннями) МГ, встановлено, що фонові захворювання викликають ефект взаємного обтяження і впливають на загальну тяжкість отруєння, ризику розвитку ускладнень і результати лікування. Отримані на прикладі МГ дані про стан здоров'я осіб, які поступають на стаціонарне лікування з гострими отруєннями (передозуваннями), дозволяють судити про особливо згубний вплив комбінованого вживання опіоїдів з алкоголем та іншими психотропними речовинами.

Список літератури:

1. Centers for Disease Control and Prevention (CDC). Vital signs: risk for overdose from methadone used for pain relief - United States, 1999-2010. *MMWR MorbMortalWklyRep.* 2012 Jul 6; 61(26):493-7.
2. Taheri F., Yaraghi A., Sabzghabae A.M., Moudi M., Eizadi-Mood N., Gheshlaghi F., Farajzadegan Z. Methadone toxicity in a poisoning referral center. *J Res Pharm Pract.* 2013, Jul; 2(3):130-4.
3. Vignali C., Stramesi C., Morini L., Pozzi F., Groppi A. Methadone-related deaths. A ten-year overview. *Forensic Sci Int.* 2005, Dec; 257:172-6.
4. Mijatović V., Samojlik I., Ajduković N., Đurendić-Brenesel M., Petković S. Methadone-related deaths - epidemiological, pathohistological, and toxicological traits in 10-year retrospective study in Vojvodina, Serbia. *J Forensic Sci.* 2014 Sep; 59(5):1280-5.
5. Madden M.E., Shapiro S.L. The methadone epidemic: methadone-related deaths on the rise in Vermont. *Am J Forensic Med Pathol.* 2011 Jun; 32(2):131-5.
6. Alinejad S., Ghaemi K., Abdollahi M., Mehrpour O. Nephrotoxicity of methadone: a systematic review. *Springer plus.* 2016. Dec 9; 5(1):2087.
7. Rando J., Szari S., Kumar G., Lingadevaru H. Methadone overdose causing acute cerebritis and multi-organ damage. *Am J Emerg Med.* 2016 Feb; 34(2):343.

8. Richards-Waugh L.L., Primerano D.A., Dementieva Y., Kraner J.C., Rankin G.O. Fatal methadone toxicity: potential role of CYP3A4 genetic polymorphism. *J Anal Toxicol.* 2014 Oct; 38(8):541-7.

9. Flanagan R.J., Rooney C. Recording acute poisoning deaths. *Forensic SciInt.* 2002 Aug 14; 128(1-2):3-19.

Особливості зображення натюрморту та його значення у навчанні рисунку здобувачів вищої освіти за освітньо-професійною програмою «Декоративне мистецтво»

Зузяк Тетяна Петрівна

кандидат мистецтвознавства, доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри образотворчого, декоративного мистецтва,
технологій та безпеки життєдіяльності

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

Шинін Олександр Степанович

Заслужений діяч мистецтв України,
старший викладач кафедри образотворчого, декоративного мистецтва,
технологій та безпеки життєдіяльності

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

Довженко Марина Василівна

здобувачка ступеню вищої освіти бакалавра

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

Кулак Анастасія Миколаївна

здобувачка ступеню вищої освіти бакалавра

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

Зображення натюрморту має особливе значення в системі підготовки майбутніх художників декоративного мистецтва, оскільки саме на цьому етапі формуються початкові вміння й навички з рисунку, пізнаються зображувальні та виразні можливості графічних матеріалів, засвоюються принципи образотворчої граматики, прийоми стилізації та створення декоративно-графічного образу, формується особливий професійний спосіб сприйняття та мислення здобувачів освіти, поступово розширюються їхні уявлення про образотворчу діяльність.

Натюрморт характеризується чималою кількістю властивостей, які відіграють важливу роль в оволодінні професійними вміннями й навичками. Студент під час сприйняття виокремлює в натюрморті зміст і відображає конкретні властивості натюрморту, що безпосередньо сприймаються, визначає зовнішні зв'язки між предметами, переходить до сприйняття прихованих відношень, потім до синтезування вражень щодо створення цілісного образу натюрморту. Образ майбутнього натюрморту, уявлення про зображення пов'язані з відображенням саме тих властивостей натюрморту, які необхідні для вирішення графічних завдань, що висувуються перед студентом. Графічне завдання чинить спрямовальну та організуючу дію на свідомість, підпорядковує собі рух асоціативних цілей, забезпечує побудову осмисленого й усвідомленого ряду.

Таким чином, під час виконання рисунку здобувачі освіти засвоюють образотворчі та виразні можливості графічних матеріалів, техніку рисування, що, у свою чергу, збагачує їхній розумовий процес. Застосування різноманітних графічних матеріалів сприяє стимулюванню й розширенню технічних і творчих можливостей вирішення графічних завдань у процесі зображення натюрморту.

На початкових етапах навчання, під час вивчення принципів академічного рисунку, натюрморт є головною моделлю для засвоєння принципів побудови зображення на площині аркуша, вивчення наукових теорій композиційного, конструктивного рисування, застосування законів лінійної та повітряної перспективи, вивчення теорії тіней, а також техніки та технології рисування графічними матеріалами.

Навчальні завдання з рисунку на першому і другому курсах передбачають роботу над різноманітною тематикою з урахуванням поступового її ускладнення.

Під час рисування гіпсових моделей геометричних тіл на академічних заняттях здобувачі освіти вивчають наукові основи рисунку – лінійну та повітряну перспективу, теорію тіней, композицію, виразні можливості зображувальних засобів і графічних матеріалів, розподіл світлотіні на округлих поверхнях і поверхнях з гранями, навчаються відображати об'єм. Засвоєння методів зображення геометричних тіл утворює міцне підґрунтя для подальшого вивчення складніших об'єктів реального світу.

У процесі зображення гіпсових орнаментів здобувачі освіти навчаються бачити гармонію та пластику рослинних і геометричних форм, застосовувати на практиці перспективу та теорію тіней, передавати тональні нюанси площини та опановують графічні вміння.

Наступними є завдання, що передбачають різноманітні варіанти вирішень і вимагають від здобувачів творчого підходу.

Рисунок драпірування, наприклад, сприяє розумінню закономірностей утворення складок залежно від структури тканини та пружності, розвитку уявлення про утворення образотворчої форми складок, відчуття динамічних напрямів їх поверхонь, поворотів поверхні в глибину рисунка, створення враження кривизни поверхні. Різноманітність фактур та інші фізичні якості поверхні, що зображується, передаються студентами нанесенням штрихів за формою, штрихами різної щільності та напрямів.

Робота над рисунком натюрморту вже на початковому етапі розглядається як навчально-творча, оскільки, по-перше, вирішуються питання естетичного ставлення до натурної постановки, по-друге, питання графічної роботи мають глибше значення і передбачають вирішення завдань з відображення в рисунку умовності, що спонукає здобувачів освіти до вирішення творчих завдань, зумовлених професійною спрямованістю.

Зображення натюрморту в контексті вивчення декоративного рисунка дає змогу знайомити студентів із закономірностями композиційної організації зображення, плоско-тонального (силуетного рішення) та конструктивного зображення, з проблемами стилістичного трактування форми (робота над образом). І, якщо основним завданням академічного рисунку є достовірна передача зображуваних об'єктів на площині за допомогою лінійної перспективи

та тонального моделювання, то основний принцип декоративного рисунку полягає в досягненні максимальної виразності.

Декоративний рисунок є одним з видів художньої творчості у галузі просторових мистецтв, мистецтва графіки. Він є поєднанням академічного рисунка та декоративної графіки як умовно-площинного образотворчого прийому [1].

Навчання здобувачів вищої освіти спеціальності 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація за освітньо-професійною програмою «Декоративне мистецтво» передбачає їхнє розуміння естетичних властивостей академічного та декоративного рисунка. В академічному рисунку, наприклад, лінія характеризується природною м'якістю і легко вживається у площину рисунка, особливо у процесі штрихування. У декоративному рисунку лінія має виразніший вивірений характер, проводиться чітко й усвідомлено від початку до кінця, стверджуючи свою сутність на будь-якому відрізку, виключаючи елемент випадковості.

Декоративна виразність досягається за рахунок використання різних прийомів: штрихів, чітких ліній, точок, різних видів декору; графічної обробки форми та виявлення її пластичних особливостей.

У декоративному рисунку задні та передні плани не будуть так активно відокремлені один від одного, як того вимагає академічний рисунок, відстань між ними скорочено.

Форма предметів у декоративному рисунку також пропрацьовується за допомогою світлотіні, але з меншою інтенсивністю. М'які, затемнені контури, що віддаляються і властиві для академічного рисунка, в декоративному мають інший характер: і світлі, і темні ділянки форми досить активні, за рахунок чого вони мають декоративний вигляд.

Композиційний акцент можна зробити на будь-якому одному предметі або групі предметів, виділивши їх за допомогою графічних прийомів або розташуванням, а можна вибудувати композицію як єдиний ансамбль без провідних об'єктів.

Специфіка виконання такого завдання – зображення натюрморту – дає змогу здобувачеві освіти вже на ранніх етапах навчання створювати графічні образи, що надзвичайно важливо для художника декоративного мистецтва.

Реалізація декоративного образу в натюрморті передбачає взаємодію графічного образу з можливими композиційними рішеннями задуму (зоровий центр, виразність ритму силуетів плям, пластична цілісність, гармонія) за допомогою конкретних умінь і навичок рисування, знань структурних, конструктивних, пластичних особливостей побудови форми та простору.

Для зображення натюрморту з елементами стилізації характерний аналітичний підхід, як і в академічному рисунку, оскільки відбувається пропрацювання форми, деяке перебільшення характерних рис об'єкта з метою збільшення ступеня виразності.

Важливого значення для розуміння процесів стилізації набуває робота з перетворення об'ємних форм. Проблема переосмислення студентом об'ємних форм є досить складною й зумовлює формування змісту підготовки художників

декоративного мистецтва на заняттях з декоративного рисунку натюрморту. Зображення тривимірного предмета в натурному рисунку зумовлено виведенням його з предметного середовища шляхом розміщення у двовимірній площині аркуша уявою художника. Простір у такому зображенні стає умовною категорією і предмети взаємодіють між собою за законами ритмічної організації, а не законами світло-повітряної перспективи, як в академічному рисунку.

Трансформація форми має здійснюватися на підставі виявлення та підсилення природних якостей об'єкта з метою підкреслення його характерних особливостей, застосування ліній та декору в цьому випадку має бути спрямоване на підсилення виразності об'єктів натюрморту.

Лінія контуру в зображенні об'єктів натюрморту може бути будь-якої товщини, але посилювати її потрібно поступово (якщо вона занадто широка, то виглядає грубо і випадає з формату аркуша). Як правило, в одному зображенні використовується декілька видів товщини лінії.

Якщо виконується плямовий варіант постановки, увагу слід зосередити на тональних відношеннях між образотворчими елементами та фоном, тоді лінійний декор відіграватиме меншу роль. Коли виконується графічний варіант постановки, важливого значення набувають різні графічні засоби (лінія, штрих, точка) та утворені за їх допомогою види декоративного оброблення поверхні. Сутність такого рисунка полягає в тому, щоб знайти свій оригінальний хід і спосіб зображення, де об'єкти трансформуються у свідомості художника, що й відображається на аркуші за допомогою низки графічних прийомів, де, незважаючи на стилізацію, об'єкти мають бути впізнавані та зрозумілі.

Варто особливу увагу звернути на форму предметів, визначити єдиний декоративний і пластичний хід, щоб уникнути стилістичного різночитання. Основним на цьому етапі є вивчення стилістичних особливостей відображення навколишнього світу в його різноманітних проявах.

Усі зображення, що застосовуються у практичній підготовці майбутнього художника декоративного мистецтва, можна об'єднати у три групи: аналітичні зображення, образно-емоційні та орнаментально-пластичні.

Основною метою аналітичних зображень є уважне вивчення натурної постановки, розбирання окремих елементів природи. Такі рисунки відрізняються чітким моделюванням форм, увагою до деталей.

Аналітичні зображення у навчанні декоративного рисунку є логічним продовженням пізнавального процесу, що розпочався в академічному рисунку. У цих рисунках відбувається запам'ятовування пропорцій предметів, засвоєння можливостей взаємозв'язку зображення та художнього матеріалу.

Образно-емоційні зображення спрямовані на виявлення образу у сприйнятті його художником, а їхнє виконання передбачає глибокий творчий процес. Вивчення форми, що було головним завданням аналітичних зображень, відступає на другий план, надаючи перевагу почуттю. Якщо аналітичні рисунки студенти можуть виконувати на першому курсі, то образно-емоційні вимагають спеціальних знань у галузі засобів виразності.

Образно-емоційні зображення виконуються як з природи, так і з нарисів, що були зроблені раніше. Важливого значення в образно-емоційних зображеннях

набуває композиція, тобто розмір і формат площини й оригінальне композиційне та стилістичне рішення.

Успішне виконання образно-емоційного зображення залежить від того, наскільки вільно художник володіє технікою зображення форм за участю пам'яті. Щоб деформувати реальні пропорційні співвідношення елементів у роботах, необхідно вміти утримувати суцільний, повний образ у своїй свідомості. У цьому випадку може допомогти попереднє ескізування.

Під час роботи над фор-ескізом, що відповідає першочерговій фіксації зображення натюрморту на площині аркуша, художник, використовуючи умовну графічну мову, виявляє композиційний взаємозв'язок плоско-тональних плям різної форми, сили тону, зумовлені освітленням і забарвленістю предметів, між собою за законами рівноваги, ритму, виокремлення центру.

Робота над фор-ескізом сприяє формуванню у майбутніх художників декоративного мистецтва таких професійних умінь:

- цілісного узагальненого бачення та плоско-тонального узагальненого зображення;
- естетико-чуттєвих вражень з метою зображення;
- виявлення динамічного структурного зв'язку та руху елементів постановки, їх виразності;
- здатності до представлення та продукування різноманітних ідей, перетворення різних зорових вражень у нові художні комбінації, самостійного застосування знань у нових ситуаціях;
- усвідомленості образотворчих дій, ефективного використання засобів виразності та матеріалів рисунка для реалізації розумово-зорового образу;
- графічних умінь.

Орнаментально-пластичні зображення натюрморту розробляють або повністю з натури, або частково з натури, з пам'яті та уяви. У цьому контексті художнє узагальнення натурної форми може перетинати межу впізнаваності реального об'єкта або залишатися в цих межах.

Таким чином, орнаментально-пластичні зображення натюрморту дають змогу студенту сприймати предмети натюрморту як можливі об'єкти для застосування їх у подальшому творчому процесі під час створення виробів декоративно-ужиткового мистецтва.

Поєднання професійної спрямованості з практикою рисування забезпечує зацікавлене сприйняття натурної постановки, сприяє розвитку спостережливості, естетичної оцінки дійсності та потреби у графічній діяльності.

Система завдань з декоративного рисунку натюрморту передбачає розподіл навчального матеріалу на частини, його послідовне вивчення та засвоєння: підготовча система короткочасних вправ, що спрямована на вирішення конкретних завдань і підвищує активність здобувачів вищої освіти; довготривалі академічні завдання; самостійна робота; рисування з пам'яті, уяви. Кожен вид завдань передбачає дозований обсяг навчальної інформації, планування навчальних цілей, завдань, які б визначали результат зображення.

Засвоєнню різноманітності можливостей зображувальних засобів і

матеріалів сприяє систематична навчально-творча графічна діяльність. Їх особливості переробляються, індивідуалізуються та присвоюються, тобто перетворюються на вміння. Для художника-початківця відкриття нових прийомів, пошук і знаходження виразних можливостей засобів й матеріалів рисунка є творчою діяльністю.

Таким чином, одним із вирішальних моментів у процесі навчання майбутніх художників декоративного мистецтва рисунку є зображення натюрморту, що сприяє ефективному розвитку у них декоративного сприйняття, а також необхідних практичних умінь і навичок рисування.

Список літератури:

1. Марущак О. В., Кравець В. М., Мудрак Н. В. Декоративний рисунок як універсальний інструмент умовно-декоративного сприйняття світу. *Актуальні питання науки, освіти і суспільства: теорія і практика: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (м. Умань, 28 жовтня 2022 р.): у 2 ч. Умань: ЦФЕНД, 2022. Ч. 1. С. 73-74.*

Викладання дисципліни «Методологія наукових досліджень» студентам спеціальності «Соціальна робота»: сучасний український контекст

Литовченко Олена Віталіївна

доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник
завідувачка лабораторії позашкільної освіти Інституту проблем виховання
Національної академії педагогічних наук України (Київ, Україна)

Литовченко Олександр Володимирович

аспірант
Інститут проблем виховання
Національної академії педагогічних наук України (Київ, Україна)

Стаття висвітлює досвід викладання дисципліни «Методологія та організація наукових досліджень» здобувачам освітнього рівня магістр, зокрема в умовах воєнного часу. А також погляд на сучасний контекст вищої освіти в Україні.

Згідно українського освітнього законодавства (Закон України, 2017) магістр – це освітній ступінь, що здобувається на другому рівні вищої освіти та присуджується закладом вищої освіти (науковою установою) у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньої програми. Ступінь магістра здобувається за освітньо-професійною або за освітньо-науковою програмою. Обсяг освітньо-професійної програми становить 90-120 кредитів ЄКТС, обсяг освітньо-наукової програми - 120 кредитів ЄКТС. Освітньо-наукова програма обов'язково включає дослідницьку (наукову) компоненту обсягом не менше 30 відсотків.

Дисципліна викладається у межах освітньо-професійної програми «магістр» за спеціальністю 231 «Соціальна робота» кваліфікації «магістр соціальної роботи»; спеціалізація «Соціальна педагогіка у сфері інклюзії» у Відкритому міжнародному університеті розвитку людини «Україна».

Силабус дисципліни (2022) враховує сучасні вимоги до фахівців соціальної сфери; викладання дисципліни має на меті сформувати у студентів компетентності у галузі методології та організації наукових досліджень, які можуть бути застосовані у практичній діяльності фахівців соціальної сфери.

Програмою передбачено сформувати *фахові компетентності спеціальності*:

- Здатність до розуміння та використання сучасних теорій, методологій і методів соціальних та інших наук для вирішення завдань фундаментальних і прикладних досліджень у галузі соціальної роботи.

- Здатність до виявлення соціально значимих проблем і факторів досягнення соціального благополуччя різних груп населення.

- Здатність професійно діагностувати, прогнозувати, проектувати та моделювати соціальні ситуації.
- Здатність до оцінки процесу і результату професійної діяльності та якості соціальних послуг.
- Здатність виявляти професійну ідентичність та діяти згідно з цінностями соціальної роботи та інші.

Викладання дисципліни «Методологія та організація наукових досліджень» передбачає ознайомлення студентів із методологічними основами наукового дослідження; загальнонауковими методами емпіричних і теоретичних досліджень; організацією наукового дослідження та оформленням його результатів. Обов'язковим компонентом програми є змістовий модуль «Академічна доброчесність», що відповідає сучасним міжнародним підходам до здійснення наукових досліджень.

Кожний модуль включає бали за поточну роботу студента на семінарських, практичних, лабораторних заняттях, виконання самостійної роботи, індивідуальну роботу.

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання є: екзамен; контрольна робота; реферати, есе; презентації результатів виконаних завдань та досліджень; студентські презентації та виступи на наукових заходах; інші види індивідуальних та групових завдань.

Освітньо-кваліфікаційний рівень «магістр» здобувається студентами за результатами підготовки і захисту магістерської кваліфікаційної роботи.

Водночас, освітні програми в Україні реалізуються у контексті війни, яку розв'язала росія проти України; враховують реалії воєнного часу та виклики, які стоять перед фахівцями.

Здобувачі вищої освіти в Україні мають не лише набути інтегральних і фахових компетентностей, передбачених освітньо-професійною програмою. Вони мають сформувавши світогляд, здійснювати власну діяльність на основі національних цінностей.

З огляду на становлення в Україні наукової галузі соціальної роботи та реалізації євроінтеграційних прагнень України актуальним є становлення дослідницької культури у соціальній роботі (Семигіна, 2021).

Актуальними сьогодні є як якісна, так і кількісна методологія; перспективною є методологія «дослідження в дії» (action research) у соціальній роботі (Семигіна, 2021); важливим є використання європейського прогресивного досвіду, врахування сучасних підходів до наукових досліджень у соціальній роботі, які визначені Міжнародною асоціацією шкіл соціальної роботи та Міжнародною федерацією соціальних працівників (IFSW) тощо.

Список літератури:

1. Закон України «Про вищу освіту». (2017). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
2. Литовченко О.В. (2022). Силабус дисципліни «Методологія та організація наукових досліджень». URL: <http://vo.ukraine.edu.ua/enrol/index.php?id=9868>

3. Семигіна, Т. (2021). Дослідники як агенти змін (використання дослідження в дії у соціальній роботі). Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Соціальна робота», 1(7): 37-41. <https://bit.ly/3zpCZgr>

4. IFSW. URL: <https://www.ifsw.org/>

Інтенції національної духовності в поезії Валентина Мороза

Урись Тетяна Юріївна

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української літератури,
Український державний університет імені Михайла Драгоманова

Шморлівська Яна Степанівна

студентка 3-го курсу
спеціальності «Журналістика»,
Український державний університет імені Михайла Драгоманова

Валентин Леонідович Мороз – український поет, представник шістдесятництва, буремного покоління борців за утвердження національної держави, автор сімнадцятиох прижиттєвих поетичних збірок («Говоріть, колоски, говоріть» (1962); «Ми – земля» (1967); «Дерево на обрії» (1969); «Білий-білий світ» (1971); «Тінь дощу» (1975); «Крізь пам'ять» (1982); «Земле моя, доле моя» (1984); «Осінній сад» (1990); «Пісочний годинник» (1993); «Моя душа – як пташка на долоні» (1997); «Дорога в осінь» (2004); «Зелена кров веселої верби» (2009) та ін.).

Уродженець Кіровоградщини, природа якої разом з любов'ю до літератури та філологічною освітою наклала свій відбиток на його життя, сформувавши світогляд палкого патріота України, відданого своїй Батьківщині сина-поета. Л. Ісаєнко, згадуючи про нього, напише: «В. Мороз любив слово, літературу, про що переконливо засвідчують його поетичні твори: пристрасні і мелодійні та багатогранні. У віршах – його душа» [3].

Вже перша його збірка поезій «Говоріть, колоски, говоріть» привернула до себе увагу. В. Гаранін у нарисі «Валентин Мороз: життя і творчість» зауважив: «Поезії, що увійшли до збірки, вирізняються гостротою мистецького зору, власним поетичним стилем, умінням використовувати художні засоби, майже кожна з них базується на реальних подіях, переживаннях і роздумах автора; поет живиться тією життєдайною енергією, що дарує йому натхнення, творчу радість, породжує упевненість у своїх силах та впливала на самовдосконалення» [1].

Крім В. Гараніна, оцінку й дослідження поетичної творчості поета В. Мороза знаходимо у статтях Г. Райбедюк, О. Різниченка, Л. Ісаєнко, А. Колісниченка, Є. Прісовського, Г. Клочака. Зокрема, Л. Ісаєнко підкреслила: «У поезії митця яскраво виражений національний характер і націленість на сучасність, на передачу драматизму людського життя у наш час...» [3]. А. Колісниченко, аналізуючи його творчу манеру, писав: «Однією з привабливих рис творчості В. Мороза є уміння шукати в невичерпних джерелах народної творчості споріднені мотиви, образи, паралелі, розвивати їх і «осучаснювати», шукати імпульс думки й уяви» [5]. Його поезія й справді сповнена фольклорних

мотивів, образів та символів. Навіть є окремий цикл ліричних творів «З варіацій на теми українського фольклору».

Фольклорний образ тополі, який часто використовували у своїй творчості поети-романтики 20-40-х рр. XIX ст. (В. Забіла, М. Костомаров та ін.), а ще Т. Шевченко, С. Руданський, О. Олесь, П. Тичина, М. Рильський, А. Малишко, І. Драч та ін., є символом дерева життя, образом-тотемом ще давніх українців, уособленням рідної землі та свободи, зустрічаємо у поезії В. Мороза. Автор з його допомогою пояснює справжню ціну за волю, можливість існування національного та розкриває таємницю звідки черпає силу запальне українське серце. Україна існує на крові «відважних», які не дадуть упасти їй у важкі хвилини. Емоційно-піднесена тональність та конкретно-чуттєве змалювання майбутнього вдало поєднується із принципом націєцентричності:

... коріння глибше в землю розпускай,
шукай в землі серця людей відважних
– вони тобі упасти не дадуть... [10, с. 56]

У цьому ж творі в уста поета вкладено слова: «Звучи, звучи, моє кохане слово!// Тебе чужинцям звіку не убить» [10, с. 56]. Справді, слова поета вічні і безсмертні, залишені на віки на скрижалях історії й культури для збереження історичної пам'яті його народу.

Свобода і честь – найцінніші поняття для українців. Вони «одвіку жили у народі», «за них під козацькі клейноди йшли люди», «на працю» і «протест», навіть незважаючи на те, що нагородою було «нести на Голгофу свій хрест» [13].

Постать Т. Шевченка часто зустрічається у поезіях В. Мороза (цикл «На Шевченкові слова», поезії «Канівські строфи», «Т.Г.Шевченко», «Старі дерева», «Передчуття» та ін.), підкреслюючи у такий спосіб цінність Кобзарєвого слова, яке він залишив у нашій духовній скарбниці.

Окреме місце у його творчості займає пошанування мови («Мова України», «Межа моєї мови», «Фонема А звучить»):

Межа моєї мови — це життя,
Це Україна вільна і щаслива,
В якій цвітуть і пісня, і жита,
І наша воля, воля незборима [8]

І в прогностично-візійному авторському баченні майбутнього у нас ніхто її не забере, і «нас ніхто не переможе», бо на межі є Бог та Слово, поставлене Т. Шевченком на сторожі коло свого народу. Про вічність України знаходимо ще в одній поезії «Буде тепло: журавлі танцюють...»: «Значить буде, буде Україна // Адже тільки їй нема кінця...» [3].

В. Мороз нагадує, що мова – ідентифікатор нації, маркер її національної ідентичності. Саме тому українську мову обмежували, забороняли, немає мови – немає нації. З наслідками лінгвоциду ми й досі боремося і «чистим свою мову від чужинства» [8]. І вже у поезії «Бенкет» ліричний суб'єкт розповідає про власні мрії, одна з яких – щоб «люди вмiли гарно говорити», та ще й так, щоб «наша мова нагадала нам/ Глибоководний запах чорнобривців/ Або тополі грацію і силу» [17, с. 148]. В. Мороз передає через рослинну систему знаків-символів, зокрема через одоративні та візуальні образи чорнобривців та тополі, всю силу

вияву бажаного та розуміння того, про яку саме мову йдеться, адже вони здавна є флористичними символами України.

У творі «Колобродить туман» живописні картини України стають такими зримими: тут і «Карпати, сиві од пережитого», і Говерла «ген до неба ... підіймає нескорену голову», і Латориця, що «ген реве, роздираючи вквітчані пута», і «Дніпрова вода ... стугонить, клекотить, лопотить, і реве, і гуркоче» [17, с. 149]. На фоні цієї вербальної візуалізації образів «від краю до краю, і від серця до серця луною» звучить «Бачу твоє, Україно,/ Щасливе майбуття...» [17, с. 150]. І зізнається ліричний суб'єкт врешті, що «закоханий в землю свою до нестями».

Н. Магла влучно підкреслила, що В. Мороз був «ідеалістом і філософом, романтиком у найкращому сенсі цього слова, глибоким ліриком, який звертався до найпотаємніших закутків людської психіки, особливого стану творчої душі, щирих почуттів» [6]. Художній світ його поезії сповнений глибоких за змістом національних констант, що відтворюють український національний дух. На інтуїтивному рівні відчувається й активна громадянська позиція ліричного героя, і його архетипна прив'язаність до рідної землі, і чуття єдності з великим вільнолюбивим і незборимим українським народом.

Список літератури:

1. Гаранін В. Валентин Мороз: життя і творчість. О.: Астропринт, 2011. 172 с.
2. Дисиденти. Антологія текстів/За наук. ред. О. Сінченка; Упоряд.: О. Сінченко, Д. Стус, Л. Фінберг; Відп. за вип. А. Негруцька. Київ: Дух і Літера, 2018. 656 с.
3. Ісаєнко Л. Неповторний дух правдивої душі Валентина Мороза. *Вечерняя Одесса*. 2015. №10-11. URL: <https://www.vo.od.ua/rubrics/kultura/32305.php>
4. Клочек Г. Про час і про нього, Валентина Мороза. *Чорноморські новини*. 2020. № 7 (30 січн.). URL: <https://chornomorka.com/archive/22125/a-13530.html>
5. Колісниченко А. Чар поезії і краси понад усе!: [творчість одес. Письменника В. Мороза]. *Вечерняя Одесса*. 2014. 25 бер. С. 3
6. Магла Н. Лірик, філософ, патріот: до 80 річчя від дня народження Валентина Леонідовича Мороза. *Одеський краєзнавець*. URL: <http://kraevedodessa.blogspot.com/2018/01/80.html>
7. Мефодовський С. «Поета доля – світ оберігати». *Чорноморські новини*. 2016. № 39-40. URL: <https://chornomorka.com/archive/21716-21717/a-7452.html>
8. Мороз В. Вірши. *Чорноморські новини*. 2020. № 7 (30 січн.). URL: <https://chornomorka.com/archive/22125/a-13529.html>
9. Мороз В. Вогонь вечірньої зорі. *Вітчизна*. 1996. № 11-12. С. 7-9.
10. Мороз В. Говоріть, колоски, говоріть. Київ: Радянський письменник, 1982. 48 с.
11. Мороз В. На руїнах вічної вини. *Вітчизна*. 1994. № 7-8. С. 9-12.
12. Мороз В. Не треба себе стримувати. *Київ*. 1994. № 8-9. С. 70-74.
13. Мороз В. Свобода і честь. *Київ*. 1991. № 3. С. 2.

14. Різників О. «Більше нічого чекати: літаки вже крильми б'ють»: [до роковин з дня смерті Валентина Мороза]. *Українська літературна газета*. 2014. 31 січ. (№ 2). С. 19. URL: <https://litgazeta.com.ua/articles/bilshe-nichogo-chekaty-litaky-vzhe-krylmy-b-yut/>
15. Різників О. Його душа мов пташка на долоні. *Слово Просвіти*. 2014. 14 серп. URL: <http://slovo-prosvity.org/2014/08/14/yoho-dusha-mov-ptashka-na-doloni/>
16. Різниченко О. Поети сивіють рано...: [про українського поета- шістдесятника В. Мороза]. *Літературна Україна*. 2018. 22 лют. (№ 7). С. 8.
17. Шістдесят поетів шістдесятих. Антологія нової української поезії / Упоряд. Б. Кравцева. Нью-Йорк, 1967. С. 148-150.

Види налаштувань безпеки комп'ютера

Вавіленкова Анастасія Ігорівна

д.т.н., доцент, завідувачка кафедри кібербезпеки
ЦКБ ННІ ІБ СК Національна академія Служби безпеки України

Душкевич Вікторія Сергіївна

Національна академія Служби безпеки України

Лозниця Ростислав Андрійович

Національна академія Служби безпеки України

За останні роки кількість кібератак, що здійснюються на інформаційні ресурси країн світу, дуже зросла. Зокрема, за даними Департаменту кібербезпеки СБУ [1] на Україну за 2022 рік здійснено понад 4200 кібератак, що у три рази більше, ніж у 2021 році. Кіберзагрози створюють небезпеку життєво важливим національним інтересам України у кіберпросторі, справляють негативний вплив на стан кібербезпеки держави, кібербезпеку та кіберзахист її об'єктів [2].

Для ефективної боротьби з кібератаками в першу чергу здійснюються заходи із організації [3]:

- безпеки мереж – це захист комп'ютерних мереж від цільових атак та зловмисного програмного забезпечення;
- безпеки додатків – захист пристроїв від загроз, які зловмисники можуть приховувати у програмах, забезпечується на стадії розробки програмного забезпечення;
- операційної безпеки – звернення до інформаційних активів, організація прав доступу;
- безпеки інформації – забезпечення цілісності та конфіденційності даних;
- реагування на інциденти безпеки, що може порушити роботи систем або призвести до втрати даних.

Видами захисту, які користувач персонального комп'ютера може налаштувати завдяки можливостям операційної системи, є встановлення дозволів і шифрування файлів та папок, резервне копіювання даних, налаштування локальної політики безпеки, налаштування брандмауера та здійснення інших обмежувальних налаштувань [4].

Обмеження доступу до ресурсів запобігає доступу шкідливих програм до цих ресурсів, тому правила для налаштування обмеження доступу до папок окремого користувача або групи користувачів можна вказати, обравши файл, правою кнопкою миші натиснувши «Властивості» – «Безпека» – «Змінити» та поставити галочки напроти обмежень, які необхідно застосувати (рис. 1).

Для захисту даних також використовуються можливості системи шифрування файлів, що дозволяє зашифрувати дані під певним обліковим записом. Для цього необхідно обрати файл чи папку, правою кнопкою миші натиснути «Властивості» – «Загальні» – «Додатково» та поставити відмітку

напроти «Шифрувати вміст для захисту даних», після чого на піктограмі зашифрованого файлу з'явиться відповідна позначка (рис. 2).

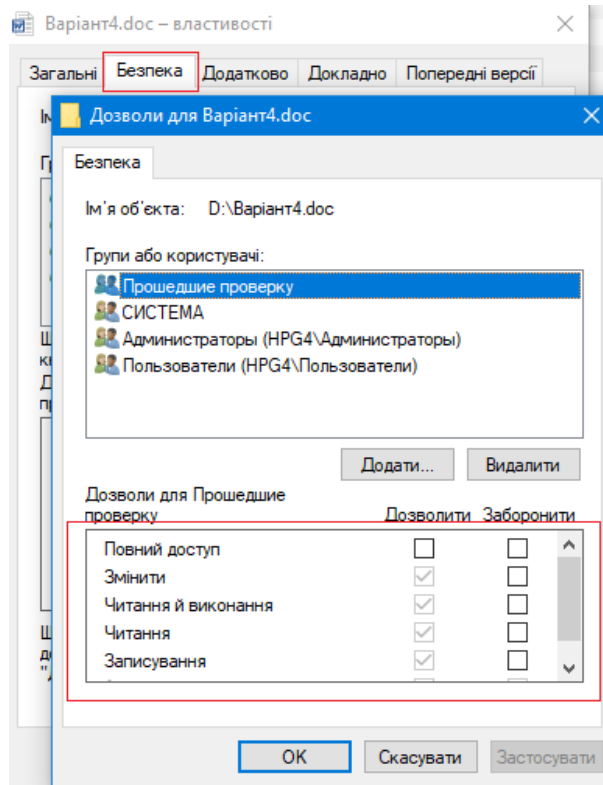

Рис. 1. Налаштування дозволів для файлів та папок

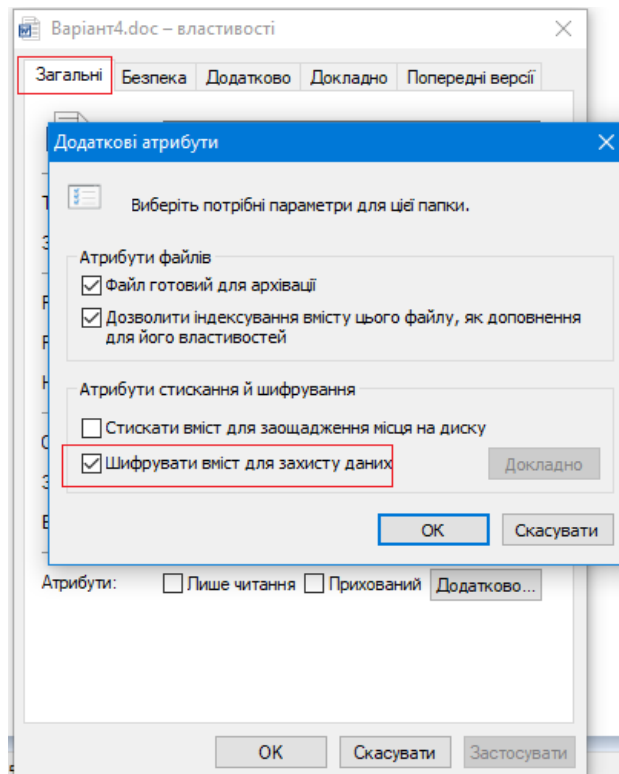

Рис. 2. Шифрування файлів та папок

Лише користувач, який зашифрував дані, матиме доступ до них після того, як вони були зашифровані.

В автономних комп'ютерах для підтримки параметрів безпеки можна використовувати політику локальної безпеки Windows, яка дає змогу налаштувати політику аудиту, права користувачів (рис. 3), для цього потрібно відкрити «Панель керування» – «Система й безпека» – «Адміністрування» – «Local Security Policy» та обрати папку для подальшого налаштування.

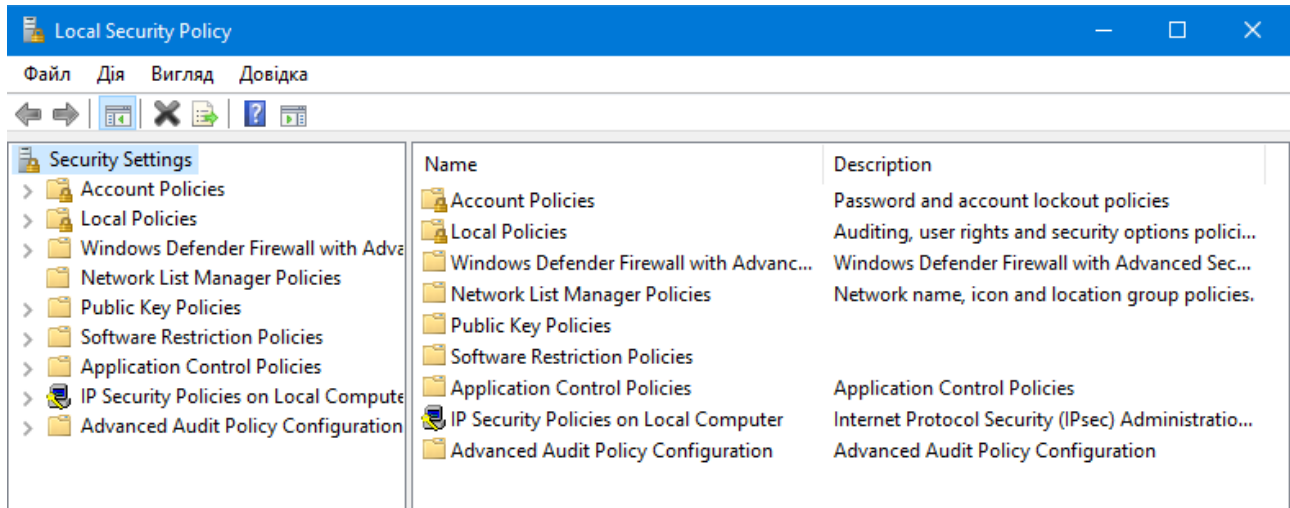

Рис. 3. Налаштування політики локальної безпеки

Ще одне важливе налаштування безпеки можна організувати, вказавши параметри програмного міжмережевого екрану, брандмауера Windows (рис. 4).

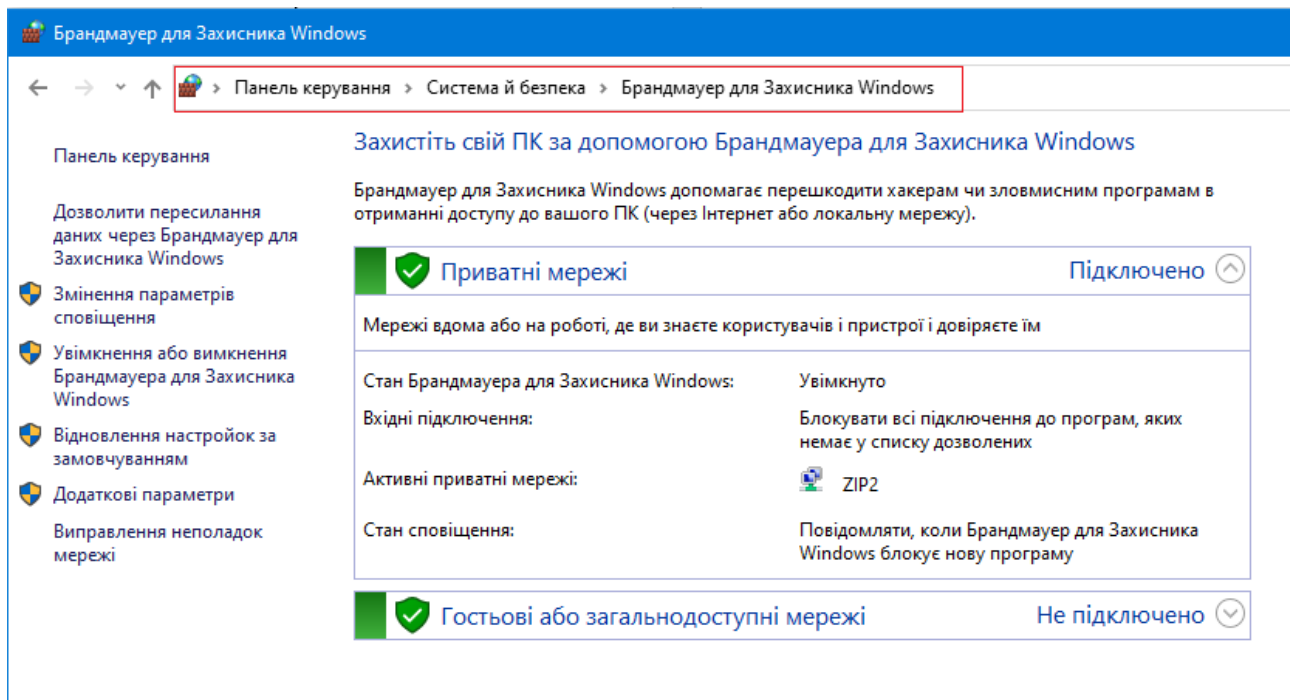
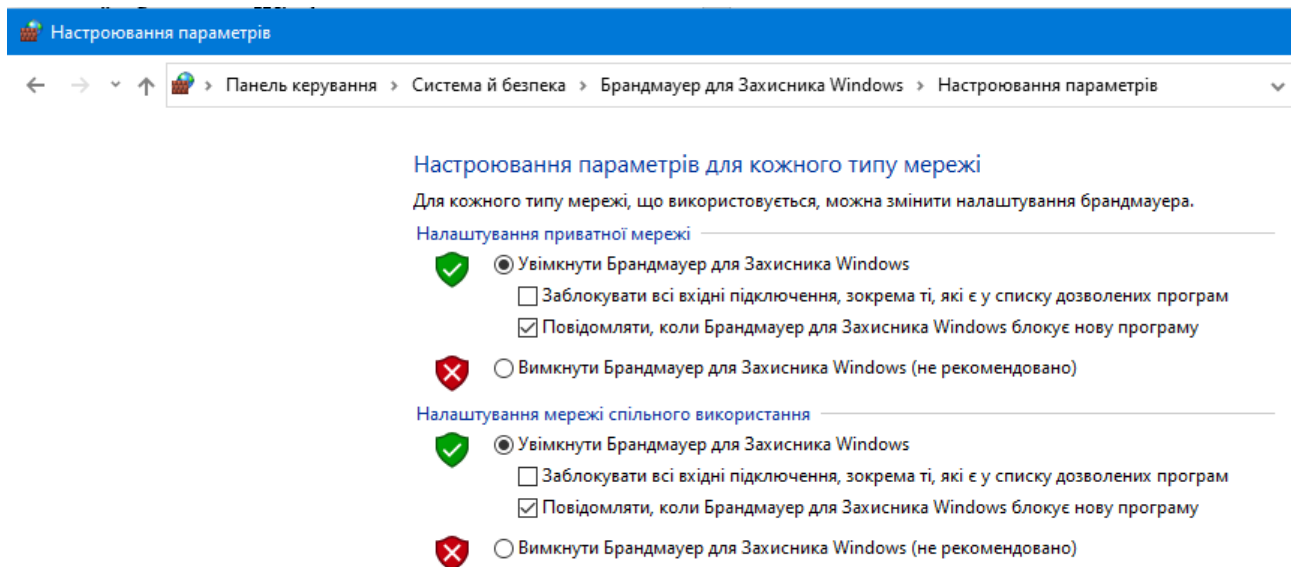

Рис. 4. Налаштування брандмауера Windows

При налаштуваннях можна змінити параметри сповіщень, дозволити проходження трафіку застосунків та ін., також можна налаштувати брандмауер Windows з розширеною безпекою, для цього обрати «Панель керування» - «Система й безпека» - «Брандмауер для Захисника Windows» (рис. 5).

Рис. 5. Налаштування параметрів брандмауера для Захисника Windows

Ще одне важливе налаштування безпеки можна організувати, вказавши параметри програмного міжмережевого екрану, брандмауера Windows (рис. 4).

Знання та налаштування відповідних параметрів системи безпеки персонального комп'ютера – це обов'язковий крок до захисту конфіденційних даних, навіть якщо комп'ютер не знаходиться в мережі.

Список літератури:

1. Закон України про основні засади забезпечення кібербезпеки України від 5 жовтня 2017 року № 2163-VIII. [Електронне джерело]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text>
2. Укрінформ. Мультимедійна платформа іномовлення України. [Електронне джерело]. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-technology/3641541-sbu-cogoric-nejtralizovala-ponad-45-tisaci-rosijskih-kiberatak.html>
3. Основи кібербезпеки та кібероборони: підручник / Ю.Г. Даник, П.П. Воробієнко, В.М. Чернега. – [Видання друге, перероб. та доп.]. – Одеса.: ОНАЗ ім. О.С. Попова, 2019. – 320 с.
4. Курс мережевої академії Cisco Networking Academy «IT Essentials: PC Hardware and Software». [Електронне джерело]. URL: <https://www.netacad.com>

Закономірності травмування населення та руйнування будівельних об'єктів в різних умовах ведення воєнних дій

Шаповал Володимир Григорович

Д.т.н., проф., професор кафедри
ДП НТУ, м. Дніпро

Скобенко Олександр Васильович

К.т.н., доц., доцент кафедри
ДП НТУ, м. Дніпро

Гапєєв Сергій Миколайович

Д.т.н., доц., професор кафедри
ДП ЧДТУ, м. Черкаси

Халимендик Олексій Володимирович

К.т.н., доц., доцент кафедри
ДП НТУ, м. Дніпро

При написанні даної статті нами переслідувались такі цілі:

1. Виявити закономірності травмування населення в залежності від часу, способу і методів ведення бойових дій.
2. Виявити закономірності пошкоджень та руйнувань будівельних об'єктів та споруд в залежності від часу, способу і методів ведення бойових дій.
3. На цій основі сформулювати вимоги до захисних споруд для цивільного населення в залежності від їх призначення та умов застосування.

Спочатку розглянемо досвід травмування зоні ведення бойових дій (тобто. на фронті) [1, 2].

У таблиці 1 і рис. 1 і 2 представлені дані про втрати серед військовослужбовців у зоні проведення військових дій у різних умовах та у різний час [1]. При цьому на малюнках 1 і 2 представлені дані відповідно про летальні випадки та поранення серед військовослужбовців.

Аналіз наведених у таблиці 1 та на рис. 1 та 2 дані дозволили нам зробити такі висновки:

1. У зоні проведення бойових дій найбільше усього вражень від стрілецької зброї та від снарядів і мін осколкової дії. При цьому у разі летальних випадків превалюють кульові ураження, а у випадку поранень – осколкові.
2. Найбільша кількість уражень мирного населення має місце при застосуванні вибухових пристроїв великої потужності з великим радіусом дії.

Таблиця 1.

Процент уражень особового складу збройних сил та мирного населення у ході різних конфліктів

Вид ураження	Процент уражень особового складу збройних сил та мирного населення у ході різних конфліктів									
	I		II		III		IV		V	
	Летальні випадки, %	Поранені, %	Летальні випадки, %	Поранені, %	Летальні випадки, %	Поранені, %	Летальні випадки, %	Поранені, %	Летальні випадки, %	Поранені, %
1	35	42	50	32	49	40	67	34	-	-
2	65	58	12	46	41	43,2	18	51	-	-
3	-	-	38	22	10	16,8	15	16	5	5
4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	95

Примітки. У таблиці прийняті такі позначки:

1. У першому стовбці даної таблиці: 1 – кульові ураження; 2 – осколкові ураження; 3 - мінно-вибухові ураження; 4 – ураження потужними вибуховими пристроями з великим радіусом дії.

2. I – втрати під час першої світової війни (1941-1945 р); II – втрати СРСР під час афганської війни (1979-1989 р); III - втрати РФ під час першої чеченської війни (1994-1996 р); IV - втрати РФ під час другої чеченської війни (1999-2001 р); V - жертви серед мирних жителів в Україні з 24 лютого по 2 жовтня 2022 року (за даними моніторингової місії ООН з прав людини в Україні).

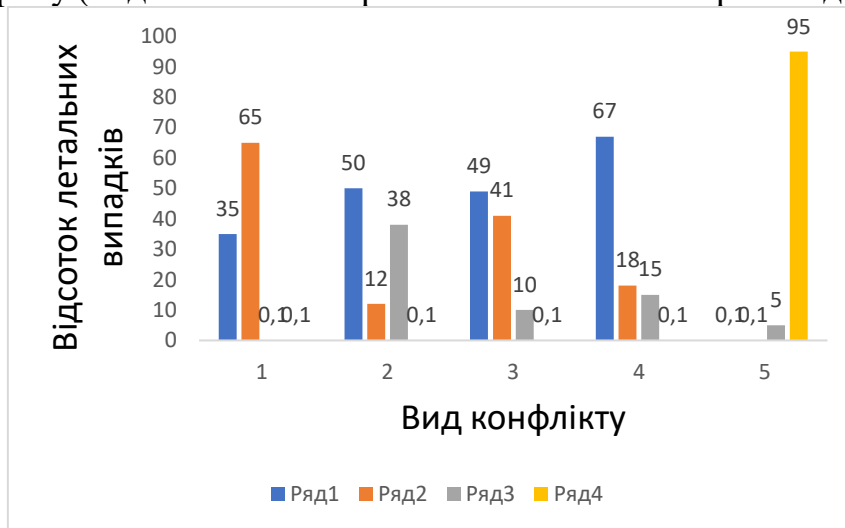

Рис. 1. Відсоток летальних випадків під час проведення військових дій.

Примітки. На рис. 1 прийнято такі умовні позначення:

- Ряд 1 – кульові ураження; ряд 2 - те ж саме, осколкові; ряд 3 – те ж саме, мінно – вибухові; 4 – ураження потужними вибуховими пристроями з великим радіусом дії.
- По осі абсцис прийнято такі позначення: 1 – втрати під час першої світової війни (1941-1945 р); 2 – втрати СРСР під час афганської війни (1979-1989 р); 2 -

втрати РФ під час першої чеченської війни (1994-1996 р); 4 - втрати РФ під час другої чеченської війни (1999-2001 р); 5 - жертви серед мирних жителів в Україні з 24 лютого по 2 жовтня 2022 року (за даними моніторингової місії ООН з прав людини в Україні).

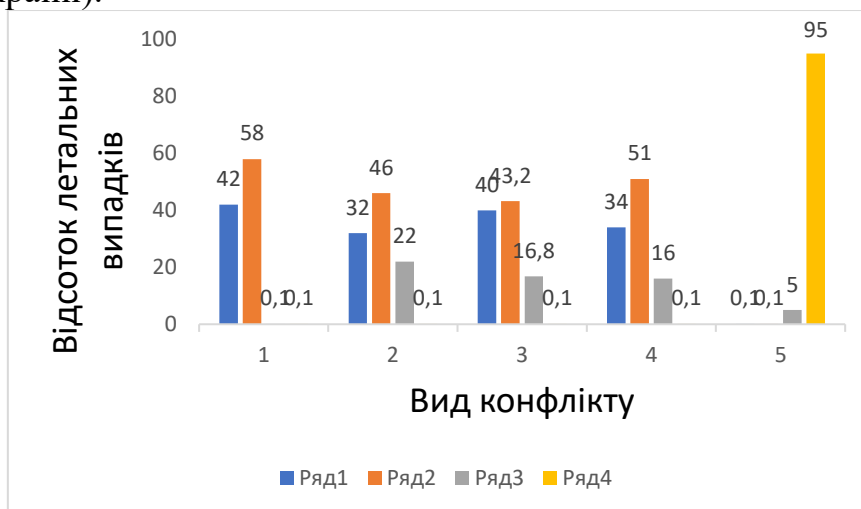

Рис. 2. Відсоток поранень під час проведення військових дій. Примітки: Ряди 1, 2, 3 та 4 та цифри 1, 2, 3, 4, 5 по осі абсцис – див. пояснення до рис. 1

Далі зупинимось на статистиці пошкоджень та руйнувань будинків та споруд у ході російського вторгнення в Україну у 2022 р.

Оскільки систематичні дані щодо руйнувань по всіх містах і селах України відсутні, розглянемо два найбільш характерні та найбільш постраждалі від воєнних дій міста: Харків [3] та Маріуполь [4, 5].

Структура ушкоджень будинків та споруд у м. Харкові наведено на рис. 3. Аналіз наведених на рис. 3 даних дозволив нам зробити висновок про те, що у зоні обстрілів найбільш часто піддаються руйнуванням вікна. Далі (у порядку зменшення) ідуть дахи, стіни та під'їзди.

Далі проаналізуємо закономірності руйнувань м. Маріуполя. За даними ООН, у результаті боїв у місті пошкоджено або зруйновано до 90 % житлових будинків та до 60 % приватних будинків [4, 5].

Крім того, було виявлено чітку тенденцію щодо нанесення ракетних, артилерійських ударів по об'єктах критичної інфраструктури, а також по багатопверховим та іншим житловим будинкам, продуктовим магазинам та об'єктам іншої цивільної інфраструктури, зокрема драматичному театру, пологовим будинкам та ін.

При цьому мали місце проблеми ураження населення осколками вибухових пристроїв, уламками скла та будівельних конструкцій. Такі ураження мали місце як на відкритому просторі (на вулицях та майданах міста) так і в середині приміщень. Крім того, величезною проблемою була необхідність визволення цивільного населення, що заховалося у підземних частинах будинків та споруд, з – під уламків зруйнованих у ході обстрілів будинків та споруд (тобто завалів).

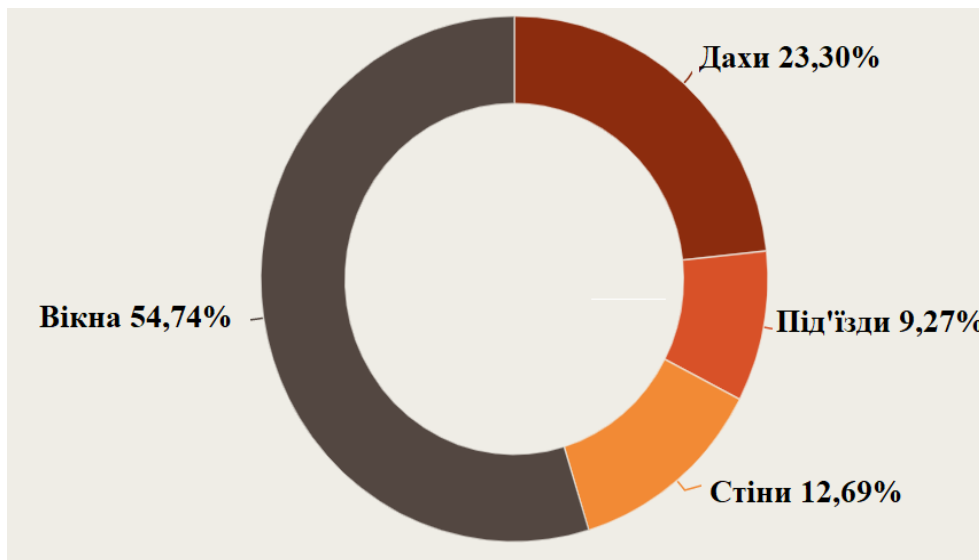

Рис. 3. Розподіл ушкоджень різних елементів будинків та споруд у м. Харкові внаслідок воєнних дій.

В цілому було зроблено висновок про те, що при проектуванні споруд захисту цивільного населення слід забезпечити його захист від куль, уламків, вибухів великої потужності та забезпечити можливість евакуації з - під уламків зруйнованих у ході воєнних дій конструкцій будинків та споруд.

Список літератури:

1. Battle suit. Wound statistics, bullets and splinters. [Електронний ресурс]: <https://topwar.ru/166022-boevoy-skafandr-statistika-ranenij-puli-i-oskolki.html>
2. Новини управління верховного комісара з прав людини. Україна: оновлені дані щодо кількості жертв серед мирних жителів на 3 жовтня 2022 р. [Електронний ресурс]: <https://www.ohchr.org/ru/news/2022/10/ukraine-civilian-casualty-update-3-october-2022>
3. Руйнування Харкова. Інфографіка. [Електронний ресурс]: <https://www.sq.com.ua/rus/novosti/26.10.2022/razruseniya-xarkova-infografika>
4. Бої за Маріуполь (2022) – вікіпедія. [Електронний ресурс]: [https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D0%BE%D0%B8_%D0%B7%D0%B0_%D0%9C%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%83%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%8C_\(2022\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D0%BE%D0%B8_%D0%B7%D0%B0_%D0%9C%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%83%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%8C_(2022)).
5. Верховний комісар надала Раді з прав людини оновлену інформацію про ситуацію в Маріуполі, Україна. Управління Верховного комісара ООН з прав людини (16 червня 2022 року). Дата звернення: 18 липня 2022 року. Архівовано 10 серпня 2022 року. [Електронний ресурс]: <https://www.ohchr.org/ru/statements/2022/06/high-commissioner-updates-human-rights-council-mariupol-ukraine>

Analysis of modern methods of measuring electric fields

Povshenko Oleksandr Anatoliyovych

PhD student of department IVT

National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

Bazhenov Viktor Grygorovych

c.t.s, associate professor of the department ASNK

National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

The work is devoted to a brief review and analysis of the main methods of measuring the intensity of electric and electrostatic fields. The digital method and the equipment developed for measurement and wireless transmission of information for further processing, registration, visualization and documentation on the computer are considered.

The task of measuring the intensity of electric fields arises in various industries related to the production or extensive use of synthetic materials, where static electricity can accumulate and can lead to serious consequences. This became especially relevant with the rapid development of marine oil transportation technologies (production of large-tonnage tankers), where the accumulation of static electricity during oil transportation led to environmental disasters [1].

The growth of the energy industry required the construction of power transmission lines (power lines) with voltage transmission levels that already exceed 1000 kV. This, in turn, required the study of the impact of low-frequency fields on both humans and the environment, which is created both by the power plants themselves and by power lines. Solving these questions is also impossible without means of measuring the intensity of low-frequency electric fields. The listed tasks are mainly related to the measurement of very high values of electric tension or the measurement of electric fields of variable industrial frequency. Therefore, specific methods and equipment are used to solve these problems.

Scientists have been interested in measuring electrostatic fields in the atmosphere since ancient times. Using mechanical electroscopes, M.V. Lomonosov and G.V. Rihman were engaged in such measurements in the middle of the 18th century. When measuring the intensity of electrostatic fields in the atmosphere, it was established that the value of this intensity is largely determined not only by the time of day or night, or at what height above the ground these measurements are made, but also by the place on the globe where it takes place. Scientific discussions about the nature of the origin of atmospheric electricity are conducted by scientists to this day. Initially, the hypothesis was put forward that the origin of electrostatic fields is caused by the movement of clouds.

However, on the basis of Lemonnier's experiments, it was established that electrical phenomena also occur in a cloudless atmosphere. Indeed, the presence of clouds in the atmosphere can significantly change the results of "good weather electricity" measurements. It was shown in works [2-4] that atmospheric electricity

depends both on the surface ionizing effect of cosmic rays and radon, and on the weather.

The expansion of geography and the increase in the intensity of measurements of atmospheric electricity led to the fact that its connection with geomagnetic and other anomalies of the earth's crust revealed. This, in turn, interested geophysicists when solving problems of search and exploration with minerals, and even when solving problems of engineering geology. However, despite some similarities in the measurement of electrical tension in the atmosphere when studying the phenomena of atmospheric electricity and when solving search tasks, there are very serious differences in the requirements for measurement equipment, which are as follows:

1. when measuring the phenomena of atmospheric electricity:
  - a. The apparatus for measuring the phenomena of atmospheric electricity is stationary, installed at one point;
  - b. The equipment is installed away from people and buildings on special sites with mowed grass;
  - c. Measurements are not performed continuously, but at certain intervals during the day.
2. when solving search tasks:
  - a. The equipment must be mobile - accordingly, have low weight, autonomous power supply, and low energy consumption. Since its use on a radio-controlled unmanned aerial vehicle or by an operator during movement and measurement (search) is not excluded. At the same time, to minimize the influence of the operator on the measurement process during movement, the meter itself is supposed to be kept at a short distance from the operator and from the ground (at least 0.5 m), preferably on a special pole, not on a special cart;
  - b. The tension meter must be fast-acting since the operator can move quite quickly (it may be an aircraft);
  - c. To document the measurement results, it is necessary to have data on the coordinates of the measurement points, that is, there must be a GPS module or a combined GPS module;
  - d. Taking into account the need to search in given areas of the terrain, it is necessary to fully automate the process of registering the results of electric field measurements in parallel with the process of registering the coordinates of the area, which may be possible when creating a digital electric field meter;
  - e. The use of wireless communication modules will allow automatic complex registration and documentation of measurement results using a laptop at a distance from the operator or from the aircraft. At the same time, prerequisites are created for the maximum miniaturization of the measuring module and the maximum minimization of factors affecting the measurement process.

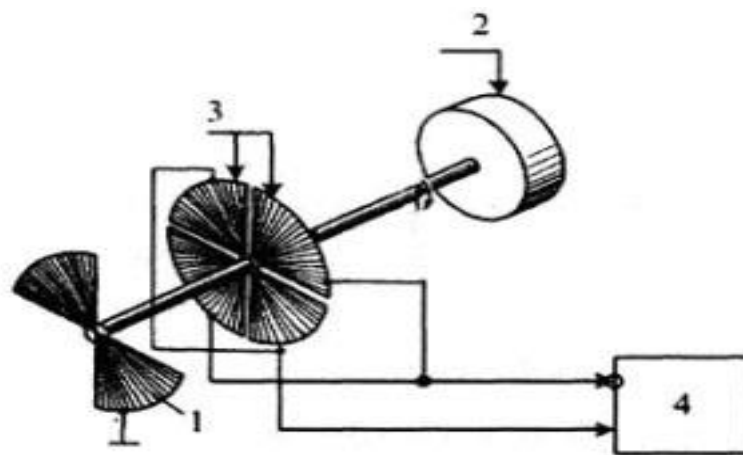
As a result of the review and analysis of scientific and technical literature and patents [1, 2, 5-7], it was established that among the existing methods of measuring

electric field strength, there are two main ones: static method and dynamic or rotational methods of measuring electric field strength.

The simplest is the **static measurement method of measuring electric field strength**, which appeared with the advent of mechanical electrometers, but its use is associated with some disadvantages. First, when using electronic measuring circuits to obtain normal sensitivity, it is necessary to use special circuits of electronic charge amplifiers with a large resistance at the input, which causes quite large difficulties. Secondly, and most importantly, when measuring static electricity, it is very difficult to accept such a measurement time. Based on such requirements, special probes (collectors) are used [2,5], in addition to their main function, they also increase the conductivity of the environment around them. These are collectors with radioactive isotopes, flame collectors that work due to corona discharge, etc. The measurement time using such collectors is much shorter and can range from 10 to 60 s [2]. Therefore, electric intensity meters implementing the static measurement principle are used only for measuring the electric intensity of variable fields of industrial frequency.

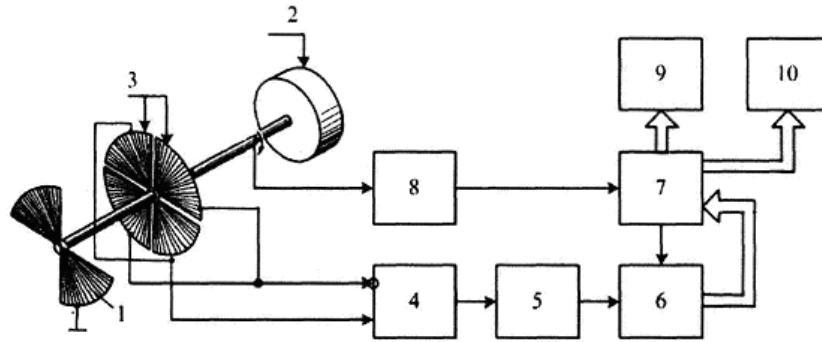
These meters are very simply arranged, can have small dimensions, and measure tension in several planes at the same time. But, as experience shows, if there is wiring next to such a meter, it is practically impossible to use such meters to measure the strength of permanent fields without special protection schemes against inductions with the network frequency.

The **dynamic method of measuring electric field strength** involves the modulation of a constant electric field, converting it from constant to variable, for example, alternating exposure and shielding of measuring plates.

Fig. 1. Block diagram of the measuring transducer of the rotary type

Thus, the principle of operation of the measuring transducer will be the same as for the variable frequency field. It is known [8, 9] that under the action of the electric voltage E in the open plate, which is part of the capacitor C_0 , with the area S , a charge equal to: $Q = E \cdot S / 4\pi$ will be introduced (induced). If the area of the plate is unchanged ($S = const$), then the current in the resistor R according to the known equation $i = \frac{dQ}{dt}$ will be absent.

Fig. 2. Functional diagram of a digital voltage meter: 1 shielding (grounded) plate; 2-two pairs of measuring plates; 3 electric motor; 4-differential amplifier; 5-filter; 6- analog-digital converter; 7- microcontroller; 8-plate position synchro signal sensor; 9-digit display; 10 - module for wireless transmission of digital information.

According to the block diagram of the rotary converter (Fig. 1), grounded plate 1 alternately shields and exposes two pairs of measuring plates 3 connected to the inputs of the differential amplifier 4. Accordingly, the induced charge changes in the plates, which causes an alternating current in the resistors R , which are conventionally determined by the two differential inputs of the amplifier 4. It is not difficult to show that during the rotation period T of the grounded plate 1, the current will change its direction 4 times. Thus, the dynamic method of measurement allows you to perform one complete measurement of the electric field strength in no more than $1/2$ of the engine rotation period, which can be several orders of magnitude faster than the speed of measures by static methods (even with the use of radioactive collectors).

Therefore, taking into account the above (namely, high measurement speed, and high sensitivity) to implement the above requirements for the electric field strength meter, it is appropriate to use a dynamic measurement method.

Based on this method of measuring the electric field strength, a digital mobile meter [10] was developed and manufactured by the above requirements (Fig. 2). The main feature of the meter is that it is digital, that is, the analog signal from the measuring converter is converted into a code using a 12-bit ADC controlled by a microcontroller using a special algorithm.

The processing algorithm is as follows. First, the position of the plate in space is fixed according to the synchronization signal from the sensor of the position of the grounded plate 8, connected to one of the inputs of the microcontroller 7, the period of its turning is calculated, as well as the moments when the ADC 6 is started by the microcontroller 7 (Fig. 2). It is known that fixing the position of the shielding plate requires determining the polarity of the tension.

The algorithm for calculating the ADC start-up moments is derived from the analysis of waveform graphs at the output of the measuring converter, as well as analytical expressions describing them [1].

It is advisable to use samples (start the ADC) of the signal only in the area of positive and negative peaks of the signal, and calculate the amplitude of the signal as the difference of the average values of these peaks. This allows you to significantly increase the conversion factor of the measured parameter, reduce the requirements for signal filtering algorithms, and reduce the amount of RAM used. In addition, calculating the amplitude of the output signal as the difference between positive and negative peaks significantly reduces the drift requirements of the op-amp. The amplitude of the signal depends on the frequency of rotation, and thus a change in frequency can lead to errors. Therefore, the result of the measurement of the rotation period is used by the algorithm of the microcontroller for continuous correction of the result of the measurement of the electric voltage.

The presentation of measurement results in the form of a digital code allows the use of digital technologies for wireless information transmission, which, in addition to increasing the mobility of the device due to the absence of the need for storage, further processing, registration, and visualization of data, significantly reduces measurement errors under the influence of environmental factors. The use of a microcontroller with built-in ADCs and an amplifier with adjustable gain made it possible, in addition to the above, to implement an electric field strength meter with automatic selection of the measurement limit up to ± 10 kV.

The measured electric field strength can be continuously recorded and visualized on a computer monitor, while the data on the measurement coordinates from the GPS module is registered. Thus, the use of digital signal processing technologies, the latest achievements in the field of microelectronics for digital processing data and their wireless transmission over a distance made it possible to develop and implement new algorithms for performing and recording electric field measurements and to manufacture equipment that meets the above requirements for solving search tasks and mineral exploration. At the same time, measurement results can be registered on a standard computer, which can remain stationary. With the help of a computer, the results are processed, registered, accumulated, and documented in a given format. Microminiaturization by leading manufacturers of microcircuits of GPS modules or combined GPS modules allows them to be built directly into tension meters, without significantly changing the dimensions of the modules and power consumption.

References:

1. Akselrod V. S. Metody y sredstva yzmereniya napriazhennosty y potentsyala elektrycheskoho polia. *Trudy Tsentralnoho nauchno-ysledovatelskoho ynstytuta sudovoi elektrotekhniky y tekhnolohyy*. 1974. № 9. pp. 80–97.
2. Imyanitov I. M. Pribory i metody dlya izucheniya elektrichestva. M.: Gostekhizdat, 1957, 483 p.
3. Kuznecov V.V. *Atmosfernoe elektricheskoe pole: fakty, nablyudeniya, korrelyacii, modeli*. Petropavlovsk-Kamch.: IKIR DVO RAN. 2004. pp.165–196.

4. Epov M.I. Estestvennye elektricheskie toki v zemle – obzor nauchno-tekhnicheskoy informacii. *Otchet po dogovoru №407-01 ot 27.02.2007 g. In-t neftegaz. geologii i geofiziki SO RAN.* URL: <https://textarchive.ru/c-1870641-pall.html>
5. Ilyukovich A.M. *Tekhnika elektrometrii.* M.: Energiya, 1976. 399 P.
6. Lozhnikov V.YA. O klassifikacii izmeritel'nyh preobrazovatelej, osnovannyh na fizicheskikh effektah. *Izmeritel'nye preobrazovateli: Mezhvuz. sb. nauch. tr.* 1975. pp. 146–161.
7. Moshkov A.G. Izmerenie parametrov elektrostatischeeskogo polya. *Izmerit. tekhnika.* 1978. № 5. pp. 61–63.
8. Landsberg G.S. *Elementarnyj uchebnik fiziki. Vol. 2.* M.:Fizmatgiz, 1961. 448 P.
9. Nejman L.R. *Teoreticheskie osnovy elektrotekhniki.* L.: Energiya, 1967. 522 P.
10. Tsyfrovyi sposib vymiriuvannia napruzhenosti elektrychnoho polia: pat. 78688 Ukraina : G01R29/12. №201211683 ; zaiav.09.10.2012; opubl. 25.03.2013. Biul. № 6.

Proceedings of the V International Scientific and Practical Conference
Formation of perceptions of the structure of scientific methodology
Vienna, Austria
January 30 – 31, 2023

This collection is a set of abstracts of an international conference in which researchers in various fields took part. The materials are presented in the interpretation of the authors and are protected by copyright in accordance with the terms of the license Creative Commons Attribution-Share Alike 4.0 International License. Anyone can use these works in their research with the obligatory indication of authorship.

We recommend using the following quote:

Roman L.Y. (2023). Modern ecological problems of biodiversity conservation in Ukraine. Proceedings of the V International Scientific and Practical Conference : Formation of perceptions of the structure of scientific methodology. Vienna, Austria, 30–31 January. Pp. 5-7. URL: <https://intersci.eu/events/formation-of-perceptions-of-the-structure-of-scientific-methodology/>

Mijnbestseller publishing house.

All materials were examined for formal features (formatting, language style, citations and references).

The editorial office did not always agree with the position of authors.

Contacts of the editorial office:

«InterSci»

E-mail: info@intersci.eu

URL: <https://intersci.eu>